GALLORVM INSVBRVM ANTIQVAE SEDES,

Bonauentura Caſtillioneo Authore.

Cum licentia Superiorum.

Bergomi, Typis Comini Venturæ. cIↄ Iↄ xciiii
Sumptibus D. Antonij Antoni.

BIBLIOTECA

ANTONIVS DE ANTONIIS
Bibliopola Mediolanenſis,

SECRETARIIS ATQ;
Cancellarijs Excellentiſſimi
Senatus Mediolani.

S. P. D.

VNiuerſum orbis terræ globum, eiusq; partes inſigniores nonnulli viri doctiſsimi tum veteres, tum recentiores, cùm non ſibi ſolium eſſe natos cognoſcerent, mirabili quidem induſtria, & arte ita deſcripſerunt, vt, cùm non omnibus datũ ſit quocunque terrarum peragrare, liceat tamen cuiq; locorum

ſitum, & ipſorum inter ſe diſtantiam, longitudinem, atque latitudinem domi dignoſcere. Id quod apud eruditos plurimi ſemper fuit; quibus, ſi, vt ſæpe fit, de aliqua ſiue terræ, ſiue aquæ parte ſermo incidat, omnia ſtatim non ſecus prompta ſunt, ac ſi ſingula (vti oculis ſubiecta) perſpecta haberent. Præter hos fuere alij, qui operæpretium ſe facturos exiſtimarunt, ſi ea omnia, & ſingula deſcriberent, quæ vel antiquitatem redolerent, vel familias illuſtrare poßent, vel quomodocunq; laudem, honorem, & gloriam ciuibus ſuis, & ipſi in primis patriæ afferre valerent. Ex quibus vnus eſt nequaquàm negligendus Bonauentura Caſtillioneus Mediolanenſis; qui in vrbe Mediolani, & eius prouincia deſcribendis operam nauauit diligentem, atq; ſedulam. Cuius opus aliàs editum cùm nunc vix

repe-

reperiatur, iterum in lucem dare mihi in mentem venit. idq́ꝫ, ſi Dijs placet, facere cogitaui vobis mihi fauentibus, viri præſtantes, & egregij; quorum auſpicio, atque patrocinio nihil non bene, ac feliciter ceſſurum ſpero, atque confido: quãdo nemo a vobis vnquàm niſi voti compos diſceſsit. Itaque vos rogo, vt opus hòc elegans ſanè, àtque vtile benignè ſuſcipiatis; et meum erga vos ſtudium memoria teneatis.

SECRETARII
EXC.MI SENATVS
Prouinciæ Mediolanenſis.

IO. Franciſcus Landrianus.

IO. Antonius Poggius.

IO. Antonius Marcheſonius.

ALexander Beſutius.

IAcobus Philippus Paganus.

CANCELLARII
EIVSDEM SENATVS.

IO. Iacobus Ghilinus.

IO. Baptiſta Annonus.

M. Aurelius Glurianus.

IOſephus Amatus.

IO. Petrus Carcanus.

CLaudius Poggius.

GAVDENTII MERVLAE CARMEN

Ad Lectorem.

SI Formidatas Romanis arcibus olim.
Inſubrum gentes; oppida, caſtra, duces;
Paſcua, veliuolosq; Lacus, Fontesq; perennes;
Caſtella aereis montibus Impoſita. (ta,
Gramineas Valleis, ſi errãtia mõtibus armen
Eruta marmoribus ſi monumenta virum.
Tramite vis lector facili percurrere: Carta
Hæc monſtrabit iter Quantulacunq; tibi.

INDEX EORVM QVAE IN HOC LIBELLO CONTINENTVR.

A

ACtiacum opp. fol. 21 b
Actiū epiri. fol. 22 a
Ad glareā verbani. fol. 14 b
Adonibus prata. 16 a
Adula mons. 26 b
Adagium de apinis. 39 a
Aemilius Scaurus. 2 b
Aegidius Tſchudius. 25 b
Aetuates pop. 26 a
Agones populi. 25 b
Albutiij. 5 b
Albizatum. 11 a
Allona oppidum. 17 b
Alciati Epiſtola. 19 b
Amphictiones. 21 b
Ambracium mare. 22 6
Ambroſius Calimerus. 33 a
Angleria. 14 b
Anglus Hectoris filius. 14 b
Andreas Alciat. 12 b 15 a
Anſpertus Eps Mediolani. fol. 20 a
Antigona vallis. 25 a
Anaximenes. 40 a
Aquila anguem ferens. 19 b
Arnus fl. 11 a
Arx Angleria. 15 a
Artemidorus. 19 b
Arona. 17 b
Araris fluuius. 26 a
Arelate. 29 a
Arciſate opp. 33 b 36 a
Ara Caſaris. 36 a 34 a
Arnus tuſcia. 11 a 22 b 17 a
Atila. fol. 19 b
Atheſim flu. 25 a
Auguſta Pratoria. 14 a
Auri fodina. 32 b
Auguſtus dictus mercurius. fol. 34 a
Aurelius Albutius. 37 a
Auguſtus Caſar. 22 a

B

Belloueſus. fol. 3 b
Beroſus. 4 a

Bergomum. 4 b
Bellum inter Vicecomites & Turredanos. 7 a
Benacus Lacus. 13 b
Bernardus Zenalius. 17 a
Beſumtium ſequanorũ. 26 a
Beſumtium opp. 26 b
Beſutiorum familia. 26 b
Bellinzona. 92 a
Benedictus Iouius. 41 a
Bellaſium. 41 b
Biſnatum opp. 12 b
Biterra. 29 a
Bilacum. 41 b
Boij opp. 1 b
Boſſiorum familia. 23 a
Brennus. 3 b
Brebium opp. 30 b
Breuni pop. 32 a
Buij. 5 b
Buſtum arſium. 10 b
Buſtaccium. 10 b
Buguciacus pagus. 23 a
Burgondiones. 26 b
Caſtillionum opp. 17 b
Caſtillionum dirutum. 17 b
Caſtrum ſtilliconis. 19 b
Cactiacum villula. 23 a
Candium. 24 a
Caſtra mariana. 24 a
Camarianum opp. 25 a
Candia. 25 a
Capitolinus. 29 a
Caput Lacus. 32 b
Campilionum. 40 a
Campionum opp. 40 a
Cenomani. 1 b
Chielanum opp. 46 b
Cimbrorum vicus. 24 a
Cimbri. 24 a
Cluſium. 1 b
Cliuium vicus. 36 b
Comum. 4 b
Corbetta. 10 b
Colles briantei. 22 b
Coloniola. 28 b
Cottarum familia. 32 b
Cominiorum familia. 35 a
Cor. Tacitus. 35 a
Crena pagus. 11 a
Culmen oceli. 31 b
Curtiorum familia. 35 b
Cymbri captiui. 24 b

C

Cato a Plinio defenſus. 3 a
Cariate opp. 5 b
Caſtrum inſubrum. 6 a
Caſtri inſubrum Ditio. 6 a
Caſtri inſubrum arces. 6 b
Calphurnij. 6 b
Caphurij. 6 b
Caſtri inſubrum euerſio. 7 a
Carnutum. 9 a
Carnagum. 9 a
Caidatum opp. 12 b

D

Dauerij vicus. 24 a
Delphi. 3 b
Derthona. 14 a
Decumani. 29 a
Deſcriptio Lucani Lacus. fol. 39 a

Do-

Domoſſula. 25 a
Dubis fluuius. 26 a
Duria fl. 46 b

E

Eccleſiaſtes. 40 a
Eganes pop. 2 b
Equorum ſtabula. 38 a
Eridanus fl. 3 a
Error de ſummis alpibus. fol. 26 a
Eupilis Lacus. 30 b

F

Fabrorum præfectus. 37 b
Federicus rubrobarbus. 3 a
Florentia. 11 a
Flauiani. 35 a
Fonteius capito conſul. 8 b
Frãciſcus Sfondratus. 41 b

G

Gallia Ciſalpina. 1 a
Gallorum Ciſalpinorũ priſci mores. 1 b
Galliæ Ciſalpinæ laudes. 2 b
Gallograeci. 3 b
Gallatæ. 3 b
Gallareatum opp. 3 a
Gallareati euerſio. 9 a
Gaudentius Merula. 10 b
Ganne vallis. 32 b
Galbiana legio. 35 a
Gallis Inſubribus fuit Cura Eternitatis. 38 a
Gauni pop. 41 a
Geneua vrbs. 25 b
Germiniacum opp. 32 b
Geminus Lacus. 32 b
Gemina legio 35 a
Generoſus mons. 39 a
Giuiratus Lacus. 20 a
Gotthi. 26 a
Gotthi. 43 a
Grai alpes. 25 b

H

Haſta. 14 a
Hetruſci fuſi a Gallis. 1 a
Hetruſci expulſi. 2 a
Hermes ſtampa. 23 b
Hieracium opp. 11 a
Hipporhedia. 14 a
Hiſarci populi. 37 a
Hieronymus Brebia. 30 b
Homerus. 19 b
Horatius. 22 a

I

Inſubres. 1 b
Inſubrum tractus. 1 b
Inſubrum regio. 2 b
Inſubrium. 5 a
Io. Alouiſius vicecomes. fol. 12 a
Io. Archiepiſcopus viceco. fol. 14 b
Io. Iacobus Albutius. 37 a

Io. Antonius Caſtillioneus Gallorũ regis Phyſic. 39 b

L

Laij. 1 a
Larius Lacus. 15 b
Larte opp. 22 b
Lauenus pertus. 28 b
Lacus Puſiani. 39 b
Lambrum. 39 b
Lacunum opp. 40 b
Latomiæ. 42 a
Lebui. 1 a
Lebetij. 11 a
Legio. IIII. Scytica. 20 b
Lemanus Lacus. 21 b
Legiunum opp. 28 b
Lepontij. 31 b
Libitij. 1 a
Literæ Hetruſcæ. 6 a
Licini forum. 39 b
Longobardi. 1 a
Longobardia. 1 a
Lomatium. 22 b
Louinium opp. 32 b
Longobardi. 43 a
Lugdunum. 21 b
Lucumonus mons. 32 a
Luteuius. 36 b
Lucanus Lacus. 39 a
Lucanum opp. 40 b

M

Maniconda regina. 5 a
Mark. 24 a
Markallum opp. 24 a
Mainus Moccionus. 36 b
Mediolani plura nomina. fol. 3 a
Mediolanium. 3 a
Methaſtenes. 4 a
Mediolanum. 4 a
Medus. 4 a
Mediolani euerſio. 26 a
Meſus fluuius. 31 b
Mercurius lacuũ deus. 36 a
Minerua Templum Breбiæ. 30 a
Mindricius mons. 39 a
Mira aquarũ illuuio. 40 a
Montes a Gallis habitati. fol. 2 a
Moraſentium opp. 20 b
Mons robius. 22 b
Monatius opp. 28 a
Monas Epiſcopus Mediolani. 28 a
Monatius vicus. 28 a
Mons S. Gothardi. 31 b
Mons S. Bernardini. 31 b
Mons S. Bernabæ. 31 b

N

Narbo vrbs. 29 a
Nicolaus Caſtillioneus Romanus cognomento. 18 a
Nicolaus Caſtill. Iuris Conſultiſs. 19 a
Nicea vrbs. 22 a
Nouaria. 9 a
Nouelly. 11 a
Nouocomenſes. 24 a

O

Octauius. 23 a
Oggiona. 11 a
Olanum. 4 a
Ombro fl. 2 b
Orobij pop. 4 a
Orobioru incerta origo. 4 b
Orona fl. 2 b 42 b
Oſſela opp. 25 a

P

Padoa. 2 b
Paduſa. 2 b
Padus. 3 a
Paulus Apoſtolus. 3 b
Pays de vuant. 26 a
Petronius. 19 a
Picta curia. 10 b
Plinius. 4 a
Polibij error. 15 b
Portus Lucani Lacus. 32 b
Prima vallis. 32 a
Prolitia opp. 39 b

Q

Quare Lacus maior. 15 b
Quartani milites. 29 a
Quintani. 29 a
Quinquatrij. 30 b
Quinque vallis. 32 a
Quarta vallis. 32 b
Quinta vallis. 32 b

R

Roma a Gallis capta. 1 b

S

S Bernardini. 31 b
S. Bernaba mons. 31 b
S. Gothardi mons. 31 b
Senones Galli. 1 b
Seno gallia. 1 b
Sancti Colombani oppidum. fol. 2 b
Seprij caſtrum. 5 a
Seuerus Imperator. 5 a
Seprium. 5 a
Seurium. 5 a
Seprij caſtri antiqua magnificentia. 6 a
Sex. Calendas opp. 13 b
Sentiorum familia. 21 b
Seſites fl. 24 a
Sex Myriades Cymbrorum fol. 24 b
Seduni. 25 b
Semproni Mons. 25 b
Septu nani. 29 a
Sequani pop. 32 b
Secunda vallis in ordine. fol. 32 b
Stationes militum Rom. in Inſubribus. 14 a
Stabula gallorum. 37 a
Stabium. 37 a
Subrium. 5 a
Summa alpes. 15 a

Tre-

T

Tauius. 23 a
Ternatus vicus. 27 b
Ternatus lacus. 27 b
Tertia vallis. 32 b
Templū diui Laurentij 35 b
Theutones. 24 b
Thealdus Caſtillioneus Archiep̄us Mediol. 17 b
Therme Herculee. 35 b
Ticinus fl. 24 b
T. Liuius arguitur. 35 a
T. Liuij error. 24 b
Treuiri pop. 3 b
Tractus ruinarum plenus. fol. 6 a
Tradate. 16 b
Trophea Auguſti. 22 a
Triſſia fl. 32 b
Triuultiorum fam. 39 b
Turbinis Caſtrum. 6 b
Turderia Collis. 24 a

V

Vallicula Arni fl. 11 a
Vallis vetus. 26 b
Varetina regio. 31 b
Vallium exitus. 31 b
Variſium opp. 31 a
Vallis leuentina. 31 b
Vallis breunia. 32 a
Vallis cuuia. 32 b
Vallis gauna. 32 b
Veneti. 1 b
Verona. 4 b
Venegona Caſtella. 15 b
Verbanus Lacus. 15 b
Veneris agonalia. 15 b
Vetus fl. 25 b
Vicus Seprij. 6 a
Villa Franca. 24 a
Vigluuium opp. 38 a
Vicus cliuij. 38 a
Vicus varonis. 31 b
Vogoma opp. 25 b

AD ORNATISSIMOS AB EPISTOLIS Senatus Mediolanenſis VIROS.

Bernardini Baldini Hexaſticon.

Hoc vobis, conſulta quibus ſunt nota Senatus,
Bibliopola dicat CASTILIONIS *opus;*
Non contemnendum certè, ſi ponderet ęquus
Iudex authorem codicis, atque librum.
At vos, ANTONI *quibus eſt perſpecta voluntas,*
Non Arabum his donis anteferetis opus.

GALLORVM INSVBRVM ANTIQVAE SEDES.

Bonauentura Caſtillioneo Authore.

GAlliam Ciſalpinam, quam nunc Longobardiam ſeu Lingobardiam vocamus, initio Hetruſcos tenuiſſe oẽs authores tradunt, conditis in ea duodecim Vrbibus. Cum ijs ob vcinitatem, Trãſalpini Galli, quos nonnullis Celtas nuncupauiſſe placuit, conuerſabantur. Qui poſtmodum Sedibus fame expulſi, ſiue agrorũ fœcunditate allecti fuerint, Duce primum Belloueſo in Hetruſcos impetum fecerunt exiguam belli occaſionem nacti: Quibus ad Ticinum amnem agmine aperto fuſis quicquid Cãporum inter Appeninum, & Alpes interiacet, & Hadriatici litoris partem maximam occuparunt; à quibus mox hæc Italiæ Baſsis Gallia vocitata eſt. Inter Padum, & Alpes Laij habitarunt, quos oriẽtem verſus Libitij; vel Lebetij, ſeu Lebui ſequũtur. Poſt hos inter Ticinum, & Abduam ſunt in-

Gallia Ciſalpina. Longobardia. Græci nõnulli. Longobardos vocãt.

Hetruſci Ad ticinũ agmine aperto fuſi à Gallis.

Laij. Libitij. Lebetij. Lebui.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Inſubres. Inſubres, penès quos Ciſalpinorum omnium authoritas fuit? His poſtmodum recto ordine Cenomani inhærent. Gallorum poſtremi Veneti a Paphlagonia profecti; vel ab extima Trāſalpinarum Galliarum plaga; quam Oceanus alluit Occidētalis. Ciſpadanum tractum, vbi primum Appenninus ab Alpibus diſcedere incipit; primi tenuere Ananes, poſt Boij, inde Eganes, Gallorum vltimi Senones. Hi poſt Bellouefum aliquot ſæculis Italiam ingreſsi Boiorum intima penetrarunt; vbi Senam vrbem condiderunt anno ante Chriſtum Redemptorem natum octuageſimo ſeptimo ſupra quingenteſimum, regnante apud Romanos Tarquinio Priſco. Creſcentibus itaque, Gallorum, & Romanorū rebus inter Hetruſcos; & Gallos ſecundò bella ſunt orta. Galli ſiquidem Senones ſuperato Appennino, Hetruſcos iam pridem extra Galliam Ciſalpinam eiectos, ſedibus turbant; Cluſium ea tempeſtate eorum Metropolim obſidione cingunt, & latè Hetruſcorū agros populantur; qua in obſidione irritati a Romanorum legatis, qui pretextu componendæ pacis illuc ſe contulerant, & deſiderio manus conferendę in aciem cū Hetruſcis deſcenderant: omiſſa Cluſij obſidione, Romam vrbem inuadunt. Hi ſunt Galli, a quibus Roma capta prædicatur, & incendijs ac ruinis deformata, non a Gallia Trāſalpina tum primum venientibus: ſed in Italia multis iā ſeculis educatis. Gallis igitur Inſubribus tractus omnis (vt diximus) inter Ticinum, & Abduam cōtigit. Hos præcipuę authoritatis inter Ciſalpinos Gallos fuiſſe omnes hiſtoriæ tradunt; in primiſq; Polybius author grauiſsimus, qui eos villas habitaſſe nullis ſeptas mœnibus, & ſuper ſtrato gra-

Marginal notes: Cenomani. Veneti. Ananes. Boij. Eganes. Senones. Senogallia. Cluſium. Roma a Gallis capta. Inſubrū tractus. Gallorū Ciſalpinorū priſci mores

gramine dormitaſſe ad poſteros tranſmiſit. Bellicas pręterea res atq; agriculturam exercuiſſe, diuitias in auro, & armentis patrio more exercuiſſe, vt cum ferret neceſsitas facilè transferri poſſent. Vltimos verò omnium Gallorum Senones per ipſa Romanorum rerum, quaſi incunabula in Italiam per iam tritum iter inter niuoſas alpeis irrupiſſe veriſimile eſt: cum multa iam ante tempora Hetruſci a Gallis celtis duce Belloueſo vltra Apenninum expulſi eſſent. Huius rei argumento ſunt certiſsimo ſedes ab illis occupatę. Siquidem cum inter Alpeis & Apeninum omnia ante illos Galli iam tenerent, coacti ſunt in collibus Apennini Hetruſcis proximis ſedes figere, quibus cum continuum certamen ferè ſemper haberent, vel cum eos a finibus arcerent: aut irritati ipſi in eorum finibus bellum gererent. Cęterum Inſubribus poſtquam ſedes viſę ſunt ſatis firmatæ, armenti adaucta copia, & hoſtibus procul expulſis ex montibus, in quibus vicatim habitabant, paulatim ad loca campeſtria deſcendere placuit: vbi minor hiemis aſperitas, & longè lętiora pabula, quibus æſtiuo tempore collecta ſeuiente Bruma eorum armenta paſcerentur. Eiuſmodi verò loca in planicie conſtituta, maxima anni parte virentia haud dubiè ea fuerunt, quæ nunc incolimus, quibus in locis vrbem condiderunt. Hic autem veriſimile eſt per multos annos ad armenti, paſtoriciæq; ſupellectilis commoda a Gallis paleacea tuguriola; & ea quidem humilia Nomadico more fuiſſe conſtructa, paulatimq; Pado flumine exſiccato, & ad iuſtum fluminis decurſum exinanito; qui propter Anguſtiora in Hadriaticum ſinum hoſtia latè ſtagnans lacus magis immenſi;

Senones.

Hetruſci a Gallis vltra Apenninũ pulſi.

Mõtes & planicies a Gallis primo habitata.

Padoa. Paduſa. Volana. Nolana.

quàm fluminis effigiem præſtabat per Padoam, quæ & Paduſa eſt,& Volanam ſeu Nolanam, quæ portum efficit, cępere Galli planiciem ſecurius habitare. Et hac ratione Padus liberiori eruptione facta in Hadriam loca, quæ facilè cęli ipſius ſalubritate, agrorum fęcunditate,collium apricitate, ſyluarum & fontium, fluminumq; amęnitate, rerum fermè omnium, quæ ad victum,veſtitùmque hominis ſpectant, beatiſsima copia omnibus antecellunt, Gallis incolenda reliquit. Vnde non immeritò, Virgilius in quarto Georgicorum de Pado, & locis his noſtris cecinit.

Galliæ Ciſalpinæ laudes ex Virgilio.

Et gemina auratus Taurino cornua vultu,
Eridanus, quo non alius per pinguia culta,
In mare purpureum violentior influit amnis.

Quòd circa Padum magna agri pars paludibus, & padaneis illuuionibus olim obruta fuerit teſtis eſt Strabo, qui Aemilium Scaurum ſequentibus ſęculis,deductis ex Pado in Parmenſem agrũ foſſis nauigantibus quidem commodis paludes fluminis reliquas,exſiccaſſe prodidit. Cuius authoritate ſatis probatur olim circa Padum paludes fuiſſe immenſas, & his maiores in Inſubrum regione extitiſſe credibile eſt ſtagnantibus præſertim Vmbrone, & Orona,plurimiſq; alijs fluminibus, quibus Inſubrum agri plenius æſtuant in vnum ferme locum illis cocuntibus. Argumentò præterea huiuſce rei maximo ſunt colliculi iuxta oppidum diui Columbani Laudẽſis agri, quos olim Padus alluebat. In plantandis enim vitibus, quibus colles ipſi maximè abundant, nauium roſtra; anchoræ, & huiuſmodi reliqua nauium inſtrumenta ſingulis fermè annis effodiuntur:quorum reliquias eo in oppido aliquando mihi vidiſ-

Aemili' Scaurus.

Inſubrũ regio plurimis fluminib. irrigua.

Vmbro. Orona.

Sãcti Columbani opp.

ſe contigit: oſtrearum quinetiam & conchyliorũ maritimorum conchæ, quas paſsim ibi aliquando colligere eſt, nullo negotio arguunt; Padum illuuione olim ad colles iſtos aſcendiſſe. Cum recepiſſe ergo dilatatis hoſtijs, & deſiccatis paludibus Eridanus: (ita enim Græci Padum vocant) fluminis effigiem, vt recto tramite deferretur in Hadriam. Vero ſimile eſt Inſubres in campeſtribus locis velut fertilioribus omnino ſedes locaſſe, quæ quoniam in medio amnium ſitæ eſſent Mediolamnium primò adiecta litera, quam longam in Aul. Plautus appellat, hiatus vocalium tollendi gratia, demum Mediolanum nuncupauere. Annis tamen quamplurimis poſt traiectas Alpes Italicis moribus inſtituti, (vicinia ſiquidem & morum & fortunæ ſimilitudinem adfert) cæterarum vrbium exemplo, quas per Italiã belligerantes aſpexerant, vrbem mœnibus cinxere, vt ſi qua vis hoſtilis ingrueret, facilius iniurias propulſarent. Vicus haud dubie primo fuit (ſi Straboni credimus) ætate vero ſua eximiæ Maieſtatis vrbs. Hoc in loco diuerſorum opiniones non ſunt recenſendæ, tanquam ab hiſtoriarum fide alienæ. Ex antiquioribus nonnulli volunt a ſuę inuenta, quæ mediæ lanæ eſſet, Vrbem hanc noſtram nomen traxiſſe. Sunt item qui ſcribant Inſubriam primo vocitatam, & prius Albam, Peutheciam alij. Nec deſunt, qui nomen a Gręcis deducant. Sed ſcitè pro Catone contra Sempronium reſpondet Plinius, Italiæ rationem eos Græcis, alijsq; gentibus falsò mutuari, qui propriam neſciant, & de ea altercentur: eo etiam dementiæ plures acceſſere, qui audeant ſcribere nõ a Gręcis ſolum, a quibus veriſimilius eſt: ſed ab

Eridan. Padus.

Mediolamnium

Mediolani plura nomina.

Cato a Plinio defenſus cõtra Semproniũ.

Hæbreis ciuitatum, Regionum, ac populorum nomenclaturas deriuent. Iccirco qui Hebræa attigere Gallos, quaſi aquis non oppreſſos interpretantur: contenduntq; Gallorum nomen ante eorum ex Vlteriore Gallia in hanc Citeriorem aduẽtum in Aſia, Græcia, & Italia extitiſſe: cum tamen Liuius Gallogræcos, ſeu Gallatas a Celtis originẽ traxiſſe, conſtantiſsimè adfirmet. Et Trogus de Brenno ſcribens, qui in Italia cum tercentis Gallorum millibus irruperat in Hetruſcos, eorũ centum milia non longè à Delphis vrbe oraculo Apollinis celebratiſsima in ea Parnaſi montis parte, quæ ad auſtrũ expoſita eſt, Græcorum gladijs extincta: alia verò centum milia tractum in Aſia iuxta Paphlagonas occupaſſe, eamq; Gallatiam dixiſſe: hosq; Gallogræcos primũ, poſtea Gallatas appellatos, monumentis prodidit. Hi ſunt, ad quos Gentium doctor Paulus Epiſtolam ſcripſit. Eoſdẽ quoq; Treuirorũ lingua, ideſt Celtica loquutos fuiſſe temporibus, etiam ſuis Diuus Hieronymus ſcriptum reliquit. Qui ſi ab Hæbreis fluxiſſent, vt nonnullorum eſt opinio non Celtica: ſed Hæbrea, aut Caldea lingua fuiſſent vſi. Reliqua verò centum milia, quæ in Italia remanſerant Mediolanum, Ticinum, Bergomum, & Brixiam condidiſſe. Hos verò, qui ſub Brenño militarunt, Galliæ Ciſalpinæ nomen indidiſſe haud facilè crediderim: cum ante illius in Italiam aduentum plurimi authores tradant; Belloueſum Alpium iter primum in Italiam aperuiſſe. Nec deſunt qui velint Brennum ipſum non in vlteriore Gallia, ſed in Italia inter Gallos Senones Ciſalpinos natum. Catonem quoq; damnant multi, qui Orobiorum originem ignoraſſe ſe fateatur, quin & Plinium

Gallo græci. Gallatæ. Brennus. Delphi. Gallo-græci. Paul' Apoſtolus. Treuiri. Belloueſus prim' alpeis euicit.

Na-

Naturæ ſcriptorem accuſant, quod Catonis ſententiam fideliter non retulerit, quæ omnia eò tendunt, vt Orobiorum, & Cenomanorum gentes, Gallorum quando etiam Ciſalpinorum interpretationes nominum, & cognominum ab Hæbreis fiuxiſſe arbitrētur. Quæ quidem nomina tametſi Hebræa, aut Græca eſſe reperiantur: non tamen ex ijs ſatis probant populos eos Græcos vel Hebræos extitiſſe. Siquidem inueniuntur plura Gentium vocabula, quæ Græcam prę ſe ferant etymologiam, quas tamē non Græcas, ſed Barbaras fuiſſe Strabo, Plinius, alijq; probatiſsimi authores tradidere veluti Troglodite; Andropophagi, Hamoxobij, Nomades, eiuſq; generis quàmplurimà nomina. Tanta deniq; iactantia Trogi, Polybij, T. Liuij, & Plinij authoritates paruipendunt, vt ſuam his præponere ſententiam impudentiſsimè audeant authoribus, quorum paulò ante calculo fuerant annixi: contenduntq; tantos viros Gręcorum commentis fuiſſe deceptos, apertèq; ballucinatos, & ne ijs fides vlterius adhibenda ſit ad Beroſum Chaldæum, qui ex antiquorum annalibus omnia Aſsiriorum tempora digeſsit, & Methaſtenem rerum Perſicarum ſcriptorem confugiunt velut ad ſacram anchoram, tanquam quòd ij ſoli publica, probataq; fide ſcripſerint. Et quāquam Cato ille, quicunq; is fuerit (ſuſpectæ enim ſunt eruditis auribus origines illæ) Mediolanum monumentis tranſmiſerit ab Olano neſcio, quo Hetruſcorum Duce primum Olanum dictum, a Medo mox Inſubrum principe auctum Mediolanum nuncupatum ſcriptum reliquerit: nos tamen cum cæteris cum Gręcis, tum Latinis authoribus maximæ exiſtimationis ſentimus. Qui vno ore

Strabo. Plinius. Trogus Polybius T. Liuius Beroſus. Methaſtenes. Mediolanum Olanum Medus.

omnes affirmant,&primum Gallorum nomen in Italia,& alibi auditum a primo illorum Cis alpeis aduentu, & ab eiſdem cum pluribus alijs vrbibus conditum Mediolanum. Quis enim hiſtoricus cuiusque nationis extiterit ante Bellouefum Inſubrum; aut Mediolani meminit vnquam? Quòd ſi obſtinatius contenderint Orobiorum nomen nō Celticum:ſed planè Græcū eſſe,Giudicioq; ſuo affirmare velint M.Catonem,ob id nequaquam dixiſſe Orobiorum incertam originem eſſe, quod eā ipſe penitus ignoraret: Sed quòd ipſam Orobiorum incertam omnino, & ambiguam Etymologiæ rationem habere poſſet Hębream vel Græcam, ſatis nobis fuerit & Latinorum, & Græcorū authoritate probaſſe Gallos Tranſalpinos, vel fame expulſos, vel ſedium nouarum perquirendarum gratia Citra alpes irruptione facta expulſis Hetruſcis Mediolanum,Comum, Brixiam,Bergomum, & Veronam condidiſſe. Simpliciorem igitur hiſtoriæ ordinem proſequentes adhibita pro viribus diligentia circa nominum interpretationes; quæ maximo ſunt ad veritatem alliciendam argumento; Vtiliſsimorum quoq; Lapidum Inſcriptionibus ſuffulti; de ſitu Inſubrum, & huius noſtræ Metropolitanæ Vrbis origine aliquid referemus.

Orobij pop. *Orobiorū incerta origo.* *Mediolanum. Comum. Brixia. Bergomum. Verona.*

INter Inſubres olim oppidum fuit longe celeberrimū, quod ab eorum nomine Inſubrium vocarunt: quæ res pluribus errandi cauſſas præbuit: qui putarent Mediolanum Inſubrium dictum. Sed nos qui loca fermè omnia Inſubrū qui ad Colles iacent perluſtrauimus, in quibus præcipuè

Inſubriū

puè eorum Vetuſtæ ſedes extitere; pro comperto habemus eas fuiſſe; vbi Caſtri Sèprij vulgò reliquiarum diſiecta veſtigia viſuntur. Aberrantq; tota (vt aiunt) via; qui Seprij Caſtrum, a quo plurima pars agrorum qui intra Ticinũ, & Abduam continentur; cognomentum retinent; ad Seueri Imperatoris nomen adſcribant, vnico tantum argumento fræti; quod materno Idiomate Seueri Caſtrum nuncupetur. Tradunt enim Seuerum ab Inſubribus origines traxiſſe. Nec tamen aduertunt hac fermè friuola coniectura ducti; dictionem; quæ latinè ſonat Seprium, vulgò Seurium non autẽ Seuerum dici. Ad hęc Federici, cognomento Rubrobarbi Imperatoris plura diplomata. Inſtrumenta quoque olim in Caſtro ipſo confecta Subrij, non Seprij, nec Seueri meminerunt. Ex his itaque conijcimus Subrium fuiſſe; quod Seprium dicimus. Huic noſtræ ſententiæ calculum adiecit teſtamentum Manicundæ Longobardorum Reginæ in Caſtro Cariatis cõditum; quod ab humanis decedens Regina ipſa in Cenobium vertit, cui nunc Soror Sophia præeſt: In quo legere eſt Caſtrum ipſum Cariatis ab Inſubrum caſtro ſecundo lapide diſtare. Ex ijs igitur oĩbus colligimus caſtrum ipſum primò, Inſubriũ mox, per cõtractionem literarum breuitatis gratia Subrium; nouiſsimè per negligentiam in Seprium tranſiſſe. Quàm Dictionem corruptam; & adhuc in dies eius tractus accolæ magis adulterant pro Seprio Seurinum pronunciantes. Plurima in Cariatis oppido antiqua monumenta viſuntur: quæ temporum iniuria legi non poſſunt. In ruinis tamen Celij memoriola eſt huiuſmodi.

Seprij. Caſtrũ.

Seuerus. Imperator.

Federic. Rubrobarbus.

Manicunda Lõgobardorũ. Regina.

Cariate opp. Caſtrũ.

Inſubrũ. Inſubriũ. Subrium.

Seuriũ.

Seuriũ.

M · C O E
L I V S C V M
S V I S
M E R C V R I O
V S L M

IN cænobio quoq; ipſo in lapide ſatis ornato in Gradibus Scalæ Albutiorum; qui hac ætate duabus per incuriam demptis literis Butij nominantur; monumentum elegantiſſimum viſitur his Caracteribus inſculptum.

P A L B V T I A
N V S
P R I M I T I V V S
A L B V T I A E
P I E N T I S S I
M A E
V F

καρίνη
κάρνα.

NOn ab re eſſet putare Cariate oppidum à copia nucum; quibus ager ille adeo abundat; vt Lauris Parnaſſus, denominatũ. Si quidem καρίνη ſiue κάρνα dicitur nux. Quanquam non deſint; qui hoc vocabulo ſignificari etiam

velint Caſtaneam, & Auellanam. Sed eſto ijs rebus omnibus copioſiſsimus eſt tractus ille. Hoc etiam tempore pueri Inſubrum nucleum ipſum nucis Cariū nuncupant. Quod oppidum ſi etiam dictum diceres, quod in ſummitate, aut vertice collis ſit, non inficias irem. Quando καρηνον. Verticem & ſummitatem etiā ſignificet. Ab hoc oppido ad Alpes tēdenti Vicus occurrit. Viſeprium vocant: ac ſi dicas Seprij vicū, a quo Stadijs quatuor tantum diſtat. Omnis autem regio integriacens tot ingentium ruinarum veſtigijs ſcatet: vt celeberrimæ vrbis effigiem intuentibus obijciat. Porrò oppidi Inſubrum, ſeu Caſtri Seprij magnificam amplitudinem arguunt Murorū latiſsimorum circuitus, foſſarum profunditas, tametſi illæ plurimis in locis aggerum ruinis ſint oppletæ. Quinq; & adhuc templa conſpiciuntur plurima ex parte diruta, è quibus duo abſolutam antiquorum Symmetriam oſtentant. Omnium ſpectatiſſimum Diuo Ioanni Euangeliſtę dicatum eſt. Longobardorum Regum Regiam liberalitatem præſeferens. Quæ omnia non leui admiratione prætereuntes viatores afficiunt. In Caſtro marmora ſunt caracteribus (vt arbitror) Hetruſcis inſculpta, quæ nullum in præſentem vſq; diem (quem ſciam ipſe, vel alius ſit interpretatus) intellectum admittunt. Non abſurdum eſſet fortaſſe credere ab aliquo Hetruſco Haruſpice, quorum diſciplina percelebris fuerat vbiq; terrarū appoſita fuiſſe. Quòd ab illis, qui ante Bellouesum, Hetruſcis hic regnabant, monumenta illa (vt aliquorum eſt opinio) inſculpta fuerint, nemo vnquā mihi perſuaderet, quando fidem omnem excedat marmor ab illis ad hæc vſq; tēpora durare potuiſſe. Splendidam

Vicus Seprij.

Tractus ruinarū plenus.

Seprij caſtri antiqua magnificentia.

Literæ hetruſcę.

Caſtri Inſubrū Dicio.

didã pręterea oppidi huius Magnificẽtiã XXIIII. Pagi Illuſtres, quibus præerat, ſatis ſuperq; declarant, authoritatis priſtinæ indicia maxima. Omnis deniq; tractus vſq; ad ſextum lapidem ab vrbe, Subrij vel Seprij, hac etiam ætate ſeruat appellationem. Illic duarum arciũ veſtigia conſpiciuntur, è quibus altera eminentiori in parte ad Collis verticẽ Mediolanũ ſpectat, a quo in proximã Oronæ Vallẽ (nomen eſt fluuioli, qui Collis radices alluit) per ſubterraneos fornices aquationis gratia cuniculus ducebatur. In fluminis verò ripa tertiũ quoq; Caſtrũ fuerat quadrato Lapide ſtructum, Turbinis titulo, in cœnobitarum Virginum uſus pios conuerſum. Arce demum euerſa nomẽ tantum turbinis retinuit. Nec tamen antiquitatum memoriolæ hoc in loco deſiderantur. In poſtico ſiquidem ædis Vetuſtæ lapis extat barbarorum, vel imperitorum culpa, aut diuturnitate temporis ita fractum, vt quoties illum aſpiciam illud Auſonij mihi toties occurrat.

Caſtri Inſubrũ arces duæ.

Orona flu.

Turbinis caſtrum.

Miramur periſſe homines, monumenta fatiſcunt.
Mors etiam ſaxis nominibuſq; venit.

Habuimus tamen Calphurniæ nomen politiſſimis, grandioribuſq; literis inciſum. Cuius etiã poſteritas apud Inſubres nunc belliſsimè perdurat: ſed Caphurij literis quibuſdam negligenter abiectis appellantur.

Calphurnij. Caphurij.

C A L P H V R
N I A E
C A R I S S I
M A E
F E

Eadem in arce in fornice cuiuſdam hoſtioli Tabula marmorea affixa eſt his fermè cubitalibus Inſignis literis.

L C A S S I O
A V T E
L O I O
L F

INtra circuitum oppidi olim Inſubrũ, putei, Ciſternæq; , & Cloacæ, reperiuntur. Adſunt quinetiam Cryptæ, fornices elaboratiſsimi, & huiuſmodi antiquaria: Vigẽtibus demum bellis inter Vicecomites, & Turredanos penès, quos ea tempeſtate Inſubrum ſumma authoritas fuit, de Imperio Mediolanenſi diſceptantes oppidum ipſum cum arcibus in illo rerum turbine ſolo æquatum fuit: legeq; municipali ſancitum eſt, ne in id locorũ Colonia amplius duceretur. Quam qui-

Bella inter Vicecomites, & Turredanos.

Caſtri Inſubrũ euerſio.

quidem legem Prætores Mediolanenſis, & Gallareatenſis magiſtratum initijs iureiurando omni ſtudio, opere, diligentia ſe curaturos pollicentur. Vnum illud quoq; animaduertimus in meditulio ferè Verbani & Larij lacuũ oppidum ipſum ſitum fuiſſe, & in colle eminentiori, vt recto itinere ab vrbe ad Alpeis proficiſcentibus primo ſe offerat aſpectu, ex quo velut è ſpecula Inſubrum patentes campi, cum vrbe ipſa videri poſsint. In eo monumenta propè infinita interierunt, nonnulla adhuc extant, ſed plurima a ciuibus Mediolanenſibus, poſt tantas & tot clades, inde abducta ſunt: Ex pluribus verò vnum atq; alterum adduxiſſe ſufficiat.

I O M

DIS MANIBVS

PRO SALVTE

MEMNIAE

PRISCAE

C F

MEMNIVS

ONESIMIANVS

PRO

FRVCTIBVS

V S L M

EX hâc inſcriptione colligimus morẽ fuiſſe noſtris maioribus, pro ſalute ægrotãtium amicorum, vt Dijs manibus ſacra facerent, & vouerent. Fontei quoq; Capitonis Cõſulis, de quo meminit & Tacitus in bello Othoniano Mnemoſynon inſpicitur literis grandioribus candido in Marmore inciſum.

Fonteius capito.

I O M
C CAECILIVS
NIMPHEROS
VLSM
FONTEIO
CAPITONI
COS

ESt & verę cuiuſdam Eulogiũ; ſed plurima ex patte mutilatum reliquarum literarum pręnomine, & nomine duntaxat exceptis intelligentiã non admittit. Hoc igitur in tractu Inſubrum Gallorum ſedes fuiſſe expulſis, inde Hetruſcis facilè comprehendi poteſt, Inſubri jq; nomen Oppido nõ Vrbi noſtrę (vt multi falsò arbitrati ſunt) inditum fuiſſe. Fidem pręterea faciunt vici, municipia ditiſsima, Caſtella munitiſſima huius regionis, ex quibus ferè nobiliores familię

miliæ Medioланiẽſium antiquiſsimę origines traxere. Inter tot municipia & vicos occidentem verſus ſecundo lapide oppidum Carnutum viſitur, vulgo Carnagum nuncupatum eo in tractu Carnutes vlterioris Galliæ populos olim conſediſſe; arguunt ſoli fertilitas nominis cognatio; & Inſubrum Gallorum vicinia; facilè enim cum Belloueſo; quem tot hominum milia in Italiam traduxiſſe conſtat, & carnutum copiæ alpes tranſenderunt, & haud longe ab Inſubribus ſedes locarunt. Durat Gens Carnutum in Celtica Gallia oceano proxima olim in Clientela Remorum; & totius ferè Galliæ media eorum ciuitas Epiſcopalis, vulgo Chiartres numcupatur. Tantæ præterea Aedificiorum ruinæ Indies effodiuntur; tot exculpti lapides: vt non niſi inter Cementa; maceriáſque plantari vix poſsit Vitis. A Caſtro Inſubrum Ticinum verſus ad meridiem Quinto fermè miliario Gallareatum eſt oppidum Vrbeculæ effigiem præſtans ad extremam Collium radicem in æquo ædificatum; a quo vniuerſa planicies. XXIIII. Miliariorum ſpacio ad vrbem Mediolanenſem extenditur. Cuius oppidi nomençlaturam, ſi attentius quiſpiam obſeruauerit Gallorum aream hoc eſt conuentum Interpretabitur; ſicut & Nouariam trans Ticinum, quaſi nouam Gallorum aream. In hunc tractum, ſiquidem, velut ad Campeſtria loca; quæ fertiliora eſſe ſolent, Inſubres adhuc montium accolæ colligendorum fructuum; vel Comitiorum habendorum gratia priſco Gallorum more confluebant. Ad vltimum denique excidium redactum fuit oppidum Gallareatum; dum Mediolanenſibus noſtris ex animo fauens copijs

Carnutũ. Carnagũ Carnutes.

Gallareatũ opp.

Nouaria.

Gallareati euerſio.

Ingentibus Federici Imperatoris; cui Rubrobarbo cognomen fuiſſe iam diximus, pertinaciter nimis aduerſatur.

Viſuntur eo in oppido Vetuſtiſsimæ Inſcriptiones; Quales hæ ſunt; quæ ſequuntur.

HERCVLI
C VIR MAX
CVM SVIS
V S L M

Item in alio loco.

MERCVRIO
OPVPVP

Ibidem in Turri quadrata.

C POSTVMIO
PRISCO
POSTVMIVS
DROMO
LIBERTO
PIENTISSIMO
IN AGR P XXX
IN F P P XX

Votum quoque Seueri Siluano perſolutum hæc indicat Inſcriptio.

SILVANO
SEVERVS
L F
ADIVTOR
VRBICVS

Gallorum Inſubrum

Buſtium arſium. Buſtaciū.

Picta curia.

Corbeta opp.

NOn procul a Gallareato Vicus eſt Inſubrum victoria aduerſus Hetruſcos celeberrimus. Buſtium arſium vulgus appellat, ſed verius Buſtaccium, quòd ibi Buſta hoſtium compleuerint omnia. Ad dexteram paululum, ſi deflexeris Meridiem verſus Pictæ Curiæ occurres; Corbetam noſtrates appellant; Oppidum dubio procul vetuſtiſsimum, Longobardica ſymmetria conſtructum habens templum. Cuius ruina; quæ facta eſt annis ſuperioribus multas Sanctorum reliquias; quæ ignorabantur; & cum eis memoriolam: in qua mentio habetur, & qui eas reliquias illuc locorum portari curarit, & nominis eius oppidi, quòd in hanc vſq; diem deſiderabatur, aperuit. Has tabulas ſe legiſſe Gaudentius Merula eius metrocomiæ municeps parieti templi Sancti Victoris affixas atteſtatus eſt mihi, In ſilice non admodum polito In latere, quod Occidentem Solem intuetur, eius ædis hos caracteres eſſe idem adfirmat Merula.

Gaudentius Merula.

I O M
S A C R V M
C D O M I T I V S
P H O E B V S
E T
P. V I N I A C H I A

SEd ad Inſubres, qui Septē-
trionaliores ſunt, redeo :
hos enim qui ad meridiem
& ad ortum iacent in pla-
nicie inter Padum & vrbē,
Ticinum & Abduam labor
alter excipiet. Eos enim &
vrbis ſitum Deo fauente
proſequar, cum hic primus fuerit liber abſolutus.
Remis igitur veliſque (quod aiunt) omnibus ad
Colles recurro. A Gallareato alpes verſus miræ Vallicula
amęnitatis vallis incipit ad lacum vſque Giuira- arui flu.
tum, de quo alibi dicetur: per quam fluuiolus, Arnus fl.
cui Arno nomen eſt limpidiſsimis aquis fluit, a
dextra, leuaq; (vt ait poeta) Caſtella in tumulis,
& geniales vici. Crediderim ipſe fluuium hunc
ab Hetruſcis hic olim dominantibus Arnum ab Arnus.
Arno altero in Thuſcis, qui nunc Florentiam in- Tuſchorum.
terluit propter quandam vicorum ordinem, qui- Florētia.
bus vterque frequentiſsimus eſt, nomen ſumpſiſ-
ſe. In ijs collibus Crena eſt pagus a fontibus per Crena pagus.
ea ſcatentibus, quaſi κρηνη, Hunc ſequitur Og-
giona, quaſi Eugeona a fertilitate Soli. In hac Oggiona vicus.
extincta eſt Vrſinorum familia. Hieracium de- Hieraciū
inde viſitur, quod ad ſacra ruſtici illuc vocaren- opp.
tur. Illinc Albizatum itur, vel potius Albucia- Albizatū
tum ab Albuciorum familia vetuſtiſsima. Albuciatum.

Crenę Nouelliorum Mediolanen- Nouellij
ſium, quorum meminit
Plinus in
hiſtoria Naturæ, memo-
riola viſi-
tur.

I O M
C NOVEL
LIVS
C F
FALLV
PIVS
VIVIR
IVNIOR
V S L M

*Plurima quoque in Albuciato Antiqua-
riorum ſunt veſtigia.*

I O M
MONIVNA
IESVLCANI
IOVANIVS
V S K K M

In calce Eulogij animaduertimus K K Characteres geminatos. qui meo iudicio pluralem numerum ſignant: & libera munera inde ſignificari.

A Ioanne quoque Aluyſio Vicecomite inſigni Equite eius oppidi domino proauorum ſuorum iuſſu olim a caſtro Inſubrum, quod ſtadijs fermè abeſt ſexdecim plurima ex huiuſmodi antiquarijs aſportata fuiſſe intellexi. Ibidem. Io. Aluyſius Vicecomes.

C A M V R I V S
A P V L O N I
F E C I T

Item in templo eiuſdem oppidi in Aræ maioris Crepidine.

C A V V S
A P V L O N I F
S I B I T M A R X
S S V I I I [illegible]
[illegible] A L L V
C A V I F

Quæ tametſi interpretationem non admittant, indicio tamen ſunt hanc Regionem aliàs quam nunc, longè floruiſſe: cum paſsim reperiantur ſimilibus ornamentis Inſculpta marmora. Paulò ſuperius colli imminet

Caidatū opp.

Caidatum oppidulum, in quo plura ſunt huiuſmodi antiquitatis monumēta. Arcem habet in ſummo colle poſitam vniuerſæ Arni Valliculæ conſpicuam. In ea Herculis memoria in Marmore pario ſculpta viſitur.

HERCVLI
INVICTO
DEO
CVLTORES
VSSLM

Biſnatū opp.

Andreas Alciatus.

Aleua Caidati occidentē verſus, quà ad Verbanum lacū itur, Biſnatum oppidulum eſt, in quo huiuſmodi etiam vetuſtatis monumenta conſpiciuntur: In quibus vir miræ: ac propè ſingularis eruditionis Andreas Alciatus Mediolanenſis noſter cognomentum Græcum ineſſe annotauit. Cuiuſmodi cognomina apud Inſubres paſsim ſunt legentibus obuia.

C TERENTIO C F
O V F P A T R I
COMINIA E P F MATRI
C T E R E N T C F O V F
S I L O F R A T R I
Q TERENTIO CFOVF
F R A T R I
C TERENTIO CL DIO
CHARI EX TESTA
M E N T O
S V O
C TERENTIVS C F
F A C I V N D V M
CVRAVIT

Sexto. Calēdas opp.

ABiſnato occidentem verſus Hiemalem Sexto Calendas oppidum vetuſtiſsimum; quo in loco Verbanum Ticinus exonerat; tendenti occurrit. Hic vltimus Inſubrum terminus; & deſcriptionis noſtræ; Non.n.in animo eſt populos qui vltra Ticinum ſunt; quos Lebecios Polybius; Lebuos. T. Liuius appellat; deſcribere. Porrò oppidum hoc a paganorum illuc concurſu; qui fiebat ſexto Calendarum cuiuſcumq; menſis nomen ſumpſiſſe author eſt Alciatus. Plurima in eo ſunt antiquiſsima monumenta; quę libens prætereo: cum ꝙ ea idem Alciatus diligentiſsimè annotarit: tum ꝙ noſtri nō ſit præſentis Inſtituti ſingulas locorum Inſcriptiones proſequi: hāc tamen ex plurimis eius oppidi adiecimus filij erga patrem charitatis monumentum.

Lebecij. Lebui.

Alciatus.

D O M I T I O
C N F I L O V F
P L A C I D O
V I V I R I V N I O R
C D O M I T I V S
M O D E S T V S
M I L E S C O H
VII P R A E T O R I A E
P A T R I
O P T I M O

QVoniam paſsim in ripa Ver-
bani lacus antiquiſsima Ita-
lorum militum monumenta
viſuntur; cum Inſcriptione
cohortum, & legionum: vi-
ſum eſt quid de re hac ſen-
tiam opinionem meam hic
exponere. Ante Auguſtum
Cæſarem, & Iulium ab Inalpinis populis fiebant
ſubitæ excurſiones in Ciſalpinos Gallos; qui iam
pro Romanis ſentiebant, accepto Iure latinæ Co-
loniæ. Ad hos igitur prohibendos diſpoſitæ fue- Stationes
runt militum ſtationes in ipſis alpium faucibus, Ro. mili-
qui Barbaros illos qui iam Comum vaſtarant; te- tũ in In-
merè irruentes exciperent. Itaq; legiones eas eſ- ſubribus.
ſe conijcimus, quas. C. Cæſar ad Cuſtodiam il-
lius ſaltus diſpoſuiſſe memorat initio Commen-
tariorum belli Gallici. ſunt etiam qui magis pu-
tent has militum ſtationes, & Colonias illic diſpo
ſitas ne Inſubres clam contractis fœderibus cum
Barbaris proximis in Romanos conſpirarent. Ni-
hil.n.eſt, quod magis firmiùſq; alienæ gentis Im-
perium faciat; quã cura illa quæ a Romanis olim
in deducẽdis Colonijs impendebatur. facilius.n.
ſuis quàm alienis mandabant. Hanc ob cauſſam Dertho-
aiunt Derthonam in Apenninis collibus a Roma- na.
nis Coloniam eſſe deductam, quæ impedimento
eſſet, ne Inſubres cum Liguribus conuenirent. Sic Haſta.
Haſtam & Hipporrhediam Colonias arbitrantur, Hippor-
quę conuentum prohiberent inter Salaſſos, & Ci- rhedia.
ſalpinos Gallos. Hac etiam de cauſſa Auguſtam Auguſta
prætoriam, quæ media eſſet inter Salaſſos, & Ve- prętoria.
ragros, & Allobrogas. Hæ ſiquidem gentes Ro-
manos ægrè dominos tolerabant, & ad quodque

leue

leue momentum ſumptis armis; & præſidijs trucidatis à Romanis deficiebant. Vnde in Adulationem Romanorum poeta; qui tamen ex noſtratibus erat; dixit.

Gallumque rebellem. quod neq; mirum eſſe debet; videmus enim perſæpe magnos Principes longius egreſſos plerôſque populos occupare; quos metu magis violentiæ, quàm prompta fide ſubiugant: qui ceſſante timore tanquam ab odioſo victore rebellant.

Angleria A ſexto Kalendas ad Angleriam breuiſsimus eſt curſus. Quæ tot elaboratiſsima vetuſtatis monumenta demonſtrat; vt meritò Alpinarum gentium præfectura poſsit exiſtimari. Hęc igitur multis argumenta præbuere; vt vrbis titulo eam decorarint; tantàq; inter recentiores hiſtoricos de Angleria orta eſt diſcenſio; vt non defuerint graues alioqui viri; qui oppidi cognomẽtum ad Anglum, neſcio quem Hectoris filium referant. Hi tamen adulatione magis vt Principum aures demulcerent; quàm veritate adducti hæc poſteris tradiderunt. Oppidum omninò antiquiſsimum eſt & clariſsimum: magiſq; ante Turredanorum & Vicecomitum arma. Dictàmq; crediderim potius Angleriam, quaſi Adglaream Verbani ſitam; non autem ab Anglo; vel ab Anglis populis conditam vt multi volunt. Hoc ex annalibus noſtris conſtat a Barbarorum Irruptionibus in Italiam prędæ fuiſſe ſępius expoſitam. Florente Vicecomitum Imperio, maximæ etiam & celebritatis, & authoritatis fuit. pręſertim cum IOANNES Vicecomes Mediolanẽſis Archiepiſcopus totius ferè Ciſalpinæ Galliæ Imperium, & vrbis noſtræ vtriuſq; gladij (vt aiunt) poteſtatem ſuſcepit.

Anglus Hectoris filius.

Adglaream. Verbani.

Io. Vicecomes Archiepiſcopus.

Eo

Eo.n.in loco præfectum habuit qui Alpinis gentibus ad ſummas vſq; Alpeis nunc Sancti Gothardi vulgò ius diceret. Alterum quoq; quem legatum nuncupabat Archiepiſcopalem: qui eiſdem populis ſacra miniſtraret. Eodem in oppido Ioannes idem arcem eximiam; munitiſsimàmque in amęniſsimo colle condidit. Quæ nunc etiam maximam pr ę ſe fert magnificentiam. Aetate noſtra cum reliqua ferè Verbani regione Bonrhomeorum Imperio paret Angleria. quorum clariſſimam originem Alciatus in Antiquitatibus ſuis ſatis oſtendit. Iccircò in his diutius immorari ſuperfluum arbitror. Sed antequam a Verbano pedem referam, non poſſum nō eorum ſatis opinioni tum imprimis Gaudētio Merulæ aſſentiri:cum & eiuſdem ſemper fuerim ſententiæ: non eſſe Veriſimile poetarum principem, qui Mediolani literis operam dedit, & cui perſpecta fuerat, & cognita Gallia Ciſalpina Verbanū tantæ celebritatis lacum ſilētio Inuoluiſſe in Georgicis, celebratis cęteris lacubus. Itaq; cū Merula ipſe legere ſoleo. An ne lacus tantos? te Lari? Maxime? tèque.

Sume alpes.

Arx. Anglerię.

Alciatus.

Gaudentius Merula.

Virgilij locus.

Fluctibus aſſurgens fremitu Benace marino?

Nonne fuiſſet turpe Virgilio tam Vaſtum lacum: quem certatim & Græci, & Latini ſcriptores celebrarint, nulla de eo facta mentione prętermiſiſſe? Sed ſublatus errore tēporum punctus Interrogatiuus, hanc creauit oībus interpretibus negligentiam. Diſtinguenda.n. fuerat dictio Lari. hoc pūcto? ab illa dictione maxime. Vt poeta treis lacus, non duos tantum nominauerit. Velut & Strabo ipſe, qui Geographię quinto tres ingēteis lacus deſcribens, & Verbani, cuius lōgitudinem quadringentorū ſtadiorum eſſe ſcribit, meminit.

Verban⁹. Larius. Larium autem tercenta ſtadia non excedere. Nec veriſimile eſt Vergiliū huius regionis alumnum id ignoraſſe; quod Græci exteri intellexere: preſertim Strabo qui eadem cum poeta noſtro ætate floruit; & in eadem Imperatoris aula. Iccirco vt facilè exiſtimem hęc faciunt poetarum eximium haud dubiè maximum pro Verbano expreſsiſſe.

Lac⁹ Maxim⁹ nūc maior.

Quod quidem epitheton nullo modo Lario conuenit, cum de Benaco fiat mentio: Cuius longitudo (vt idem Strabo refert) Quingentorum extat ſtadiorum. Niſi potius dixeris Virgilium Polybij errorem ſequutum; qui ait Ticinum a Lario; & a Verbano Abduam erūpere. Sed hac in re magis Vatē Ciſalpinæ Galliæ conſuetudinē loquendi ſequutum arbitror, quàm vulgatum Polybij errorem: cum dixerit ſceleratum frigus, & Maximum pro Verbano: Idiomate noſtro Gallico Maiorem Lacum; verbanum vocamus: Qui verò maior eſt ijs lacubus, qui adiacēt, plurimi. Nunc vnde noſtra digreſſa eſt ſe recipit oratio. E regione Caſtri Inſubrum vltra Oronam, quem fluuium eſſe diximus, duo Caſtella Nouocomū euntibus occurrunt; Venegona vulgo appellata Caſtillioneorum ditionis, quæ ſuperioris, & inferioris ex loci ſitu cognomento tantum differunt. His in vicis olim Veneris Agonalia, vnde illis nomen eſt per contractionem literarum celebrata fuiſſe nominis cognatio non leue præſtat argumentum. Loca amęniſsima Veneri vel gratijs: aut Nymphis cæca gentilitas conſecrabat. His. n. in locis accliuis adeo naturæ vultus arridet, vt de ijs Virgiliarum illud meritò cantari poſsit.

Benacus.

Polybij error.

Quare lac⁹ maior.

Venegona Caſtella duo.

Veneris Agonalia.

Hic ver perpetuum.

Lauris. n. colles ita abundant; vt eos nullo nego

tio poſsis dicere cum Parnaſo contendere ſuper illarum viridantiſsima copia. Præterea tractus ipſe ſic beatiſsimo omni pomorum genere; Vt totus pomarium videri poſsit, & Pomonam ipſam illic habitare. Tanta deniq; aquarum vis; tot liquidi fontes ſcatent in regione alioqui arida; & ſiticuloſa; vt non ſine cauſſa in agonalibus Veneri celebrandis Gentiles huiuſmodi loca ſelegerint. Caſtellis ipſis ab Orientali plaga vallicula inhæret; molliter deſcendens varijs floribus etiã per brumam virens. Hic ortam Venerem diceres ſi myrtum ferret regio. Per eam vallem paſsim fiſtulæ miræ craſsitudinis effodiuntur: per quas (vt etiam Alciatus arbitratur) collectam vndique aquarum influentiam veteres ex Agonalibus deriuarẽt ad oppidum Tradatis. Inter vtrunque Caſtellum, & adhuc Prata toto fermè anno virentia Adonidis nomen ſeruant. Vniuerſum hunc tractum carmine elegantiſsimo celebrauit Baptiſta Caſtillioneus Iuriſconſultus ex dominis oppidi ſupperioris Agonalium.

Alciatus.

Adonidis Prata.

Baptiſta Caſtillioneus Iuriſcõſultus.

Haud longè a pratis ipſis Quintieni cuiuſdã
memoria extat Marmoreo in ſaxo apud
ædiculam ſacram literis inſcul-
pta politiſsimis, ex qui-
bus cognoſcitur
Quintienus hic Quintianus
Phani fortunę
ædituus.

Q
QVIN
TIENI
QVINTIA
NI
HARVSPICIS
AEDITVI
TEMPLI
FORTV
NAE
FILII PATRI
PIISSIMO

Tradate.

Puſteru-
larum fa
milia.

TRadate, cuius modo mentionem fecimus oppidũ eſt, in quo floret Puſterularum familia Mediolanenſis hac ætate etiam percelebris. Porrò oppidũ ipſum amęniſsimũ colli adhæret amęniori, ab Agonalibus meridiem verſus. Quòd verò aquę de quibus diximus

in

ſn vnum collectæ per ſubterraneos tubulos inde educerentur, fidem facit Arca Marmorea in oppido ipſo. In cuius capite duo Delphines fuſcina, qua Piſces occidi ſolent; Impliciti; ſunt ſculpti. Quatuor præterea orbes eodem in Marmore conſpiciuntur : ex quibus teſtimonio Bernardi Zenalij Architectonices peritiſsimi noſter Alciatus exiſtimat aquas ab Agonalibus, vel aliundè labenteis per Cuniculos ex orbibus inſilientes copiam earum indigenti populo ſubminiſtraſſe. Eodem præterea in oppido Parij elegans memoriola viſitur ijs notis pario in Marmore inſculpta. Bernardus zenalius archi tectus. Alciatus.

VOTIS
OMNIBVS
COELESTI
BVS
CONSENTI
ENTI
BVS
BENEMEREN
TIBVS
QVE
L PARIVS
HERMES

Caſtilionum opp.

HInc ſtadijs duobus de viginti Septentrionem verſus in vallicula fluminis Oronę ſitum eſt Caſtillionum oppidum. Quod tametſi in valle ſit conditum ſubiectę tamen planiciei virenti amœnitate fruitur. Cuius loci formam qui intuentur, in Theatro eſſe ſe arbitrantur. Per prata virentia Orona velut licentiore curſu fluens, collis, in quo arx oppidana imminet, radices radit, a leua oppidi partem alluit, familiæ noſtrę Caſtillioneę ſedis vetuſtiſsimæ, ſi vrbis annalibus credendum eſt. Habuimus quingentis ferè exactis annis Thealdum Mediolanenſem Pontificem hoc ex oppido, & eadem familia natum. Hic Cęnobium Monachorum in Alona oppido, quod Gaudentius Merula Aronam, quaſi Oronam vocat a mõtibus deflexo nomine transverbanum è regione Angleriæ ſuis ſumptibus ędificauit: Quo in loco & tumulari ſe voluit. oppidanæ magnificentiæ teſtes ſunt inſanæ illæ ædium ſubſtructiones. Quæ omnino loci dignitatem excederent; niſi eſſent Epiſcoporum, Cardinalium, Summorumq; Pontificum; quibus noſtra familia longè ſplendidiſsima eſt, ſtructuræ. Templa quoque videre eſt artificum cõcinnitate perſpicua. Non ſunt auſtera Longobardorum ruditate ſtructa: nec nouitatis Lenocinio minus venerabilia: medium quoddam temperamentum tenent. Cernere quoque ibi fuerat arcem Architecti diligentis ingenium præ ſe ferentem. Ea nunc vicinorum liuore: vel magis iniquo eius fato

Orona fl.

Theald' Caſtillioneus pſul Mediol.

Alona opp.

Caſtillionũ dirutum.

to ſemidiruta eſt. Quam quidem calamitatem tam & ſi oppidum Ipſum ſubierit: Et vt inquit poeta Gallicus in ſecundo ſuæ diuinæ Aeneidos.

Quæq; ipſa miſerrima vidi.
Et quorum pars vna fui.

Non ad id tamen Infelicitatis acceſsit, vt omnem maieſtatem priſtinam exuerit: Floret adhuc cum monumentis vetuſtiſsimis, tum mira Ingeniorum vbertate. Ex monumentis duo tantum affigemus hic adamuſſim effigiata. Ingenia quoniam de ijs iudicant Inſubres, prorſus tacebo, ne in noſtratibus diligens nimis, foris autem negligens videar. Turpiſsimum ſiquidem ſemper fore duxi adagio illo tritiſsimo quo aiunt, Aſinos mutuum ſcabere, meritò inuri. Aſini mutuum ſcabunt.

In Aedibus Nicolai Caſtillionei, cognomento Romani, Marmor aſpicitur, manu & Ingenio diligentiſsimi artificis cum ijs Caracteribus elaboratum. Nicola' Caſtillioneus Cognométo Roman'.

V F
PETRONIVS GE
MELLVS VIVIR
SIBI ET VIRIAE
L F LVCILLAE
VXORI
C PETRONIVS PRI
MIGEN PATRI
SAMONIAE C F L V
TVLLAE MATRI
PETRONIO MARTI
A L FRATRI ET SVIS

AB vtroq; Candidiſsimi Marmoris latere: Duę Vites nullis commendatæ arboribus, inſurgunt, Quarum Pampinis diuerſi generis Auiculæ inſidentes: mirum Artificis Marmorarij diligentia, Vuarum acinos decerpunt. Literarum pręterea Caracteribus ita adamuſsim accentus obſeruati ſunt: vt Petronius ipſe omnino non niſi vir Splendidus olim exiſtimatus fuerit. Qui viuens tam accuratiſsimam ſui, & ſuorum memoriam reliquerit. Petroni⁹.

Summa quoq; animi voluptate nobis ſe L. Victulienus obtulit, qui memoriam adducit alterius Nicolai Caſtillionei Iuris conſultiſsimi, quē merito cum propter Neceſsitudinem, quæ inter nos eſt: tum ob ſingularem morum, & eruditionis candorem, & Amo, & mirificè obſeruo: In eius igitur ædibus hanc memoriam inſpexi. L. Victulenus. Nicolaus caſtillione⁹ iuris peritus.

L VICTV
LIENVS
VICTORI
NVS
VISV
MONITVS

Alciati. Epiſtola ad Merulam.

IN dextra lapidis elaboratiſſimi Aquila viſitur trunco inſidens. Quę in roſtro auis pennam tenet: ad Leuam altera Aquila ſphærę ſupereminet ſerpentem mordicus tenens. Quid ſuper hac ſculptura cōſultus Andreas Alciatus Gaudentio Merulæ reſcripſerit, accipe; Quòd petis (inquit) a me Hieroglypha illa tibi explicem, quæ a Nicolao Caſtellioneo accepiſti, vix auſim ego quicquam ſcribere: ne quod dicitur, noctuas Athenas. Adde quod ſi pictum ad me Marmor ipſum miſiſſes, facilius aliquid certi poſſem commentari. Scis enim quantum referat ſuſpectum certe mihi eſt nomen illud Victullieni, & forte adeo abroſum eſt marmor; vt non poſſit intelligi. Rectè itaque feceris, ſi tu ipſe in rem præſentem eas adhibito pictore, mittaſque ad me Iconem. Interim ne nihil reſpondeā apud

Homer⁹ Aquila anguē ferens quid ſignificet Artemidorus.

Homerum Iliados XII. Polidamas Aquilam Anguem ferentem ſignificare ait rem infeliciter ceptam, & ex præſcripto minus ſuccedentem. Habes hac de re longum poetæ carmen. At Artemidorus libro θυροκριτικων II. Aquilam Indicium mortis eſſe Virorum illuſtrium ait, quod veterum moris fuerit, vt inſignes viros mortuos, & Immortalitatem adeptos depingerēt ab aquila vehi. Sed de hac re hactenus. Idem Alciatus

Alciatus. Caſtrum ſtiliconis

Caſtillionum putat olim Caſtrum Stiliconis extitiſſe, a quo & familia per longa temporum interualla originem traxerit. Cuius quidem familiæ domum, quæ ab Atila multos ante annos cum vrbe ipſa Mediolani direpta, & ſolo æquata repara-

Atila.

uit

nit Anſpertus Mediolanenſis antiſtes. Hanc rem ſatis oſtendit Marmorea tabula ad ſiniſtram oranti ad altare Maius in templo Diui Ambroſij in vrbe: In qua carmine.muſis (vt inquit ille)& Apolline nullo, & Stiliconis, & domus memoria legitur. Anſpert' pſul mediol.

Rurſus a Caſtilliono vltra Oronam procedenti ad occidentem ſolem recta in cliuo velut in ſpecula totus Giuiratius lacus,quaſi (vt opinor)Glareatus oculis ſubijcitur: mox Moraſentium vicus occurrit, Familiæ Sentiorum longæ celeberrimæ æternum ferè monumentum, in Sacra Aedicula duo ſaxa Ingentia; Quadratiſsimaq; & literis ſemicubitalibus exculpta viſuntur. Horum, qui Inſculpti ſunt; Caracteres; tantò libentius hic adduco, quanto mihi videar Fāmiliam inter Inſubres Inſignem hoc meo labore ab obliuione vindicare. Giuiratius lac'. Moraſentiū vicus. Sentiorū familia.

L SENTIVS
L F
OVF NIGER
SIGNIF LE
GIO IIII
SCYTICAE
HIC NATVS
HIC SITVS
EST

❊

Eiuſdem
Magnitudinis La-
pis alter Marmoreus Fratris
memoriam continet: In quo & Legio-
nis quartæ; quæ Scythicis genti-
bus oppoſita fuerat;
mentio non
Ingrata
legitur.

Legio. IIII. Scythicis gẽtibus oppoſita.

❊

M SENTIVS
L F Q V F
MACER
VETERA
NVS LEGIO
NIS IIII
SCYTICAE
SIBI ET
FRATRI
V F

QVòd Sentij, quorum meminit Cor. Tacitus; Inſubres extiterint: etiam declarat Lapis ille, in Aedicula Diui Petri ad uineam Mediolani. Cuius Inſcriptionem non grauarer huc adducere, ni vererer ligna (quod aiunt) in Syluam ferre: vtpotè in antiquarijs Alciati adnotatam. Sentiorũ familia.

In eodem phano Moraſentiorum in pariete marmoreo in lapide, fractoque literæ viſuntur aliàs fortaſſe Sentij, memoriam continentes. Coniecturam facit ueriſimilem mentio legionis Quartę, in qua Sentij militabant. Et Quanquam imperfecta ſit, & iniurias ætatis paſſa grauiſsimas, eam tamen memoriolam hic annectam.

VETERANI
LEGI [redacted]
IOVI
VSSLM

SAnè nobis arbitrari licet propter Sētiorum militiam pro Rep. vel ſub Imperatoribus egregiè abſolutā poſt multa pericula, exanclatoſque foris labores tandem domi in patria ocium cum honeſtate, & gloria ijs fuiſſe conceſſum. Eodem in tractu Verbanum verſus a Moraſentio vico Miliario fermè tertio Actiatum eſt familiæ Boſsiorum oppidum ſanè antiquiſsimum, eminentibus in Collibus conſtructum, lacumque Glareatum ad ſeptemtrionem ſpectans. Quòd quidem Actiacum appellare non dubitarem, niſi vererer ad Seueros huius ætatis grammaticos, velut ad Amphictiones hiſtoricorum ordinem cauſſa mea trahi. Hoc enim tempo-

Actiatū opp.

Amphictiones.

re

re vſus inoleuit, vt ſtatim quod non habetur à Coſmographis, vel hiſtoricis, tanquam nullæ prorſus deſiderentur Hiſtoriæ, vel quòd omnia Coſmographi diligentiſsimè obſeruarint, repudietur. Obganiant igitur quicquid velint noſtri temporis Ariſtarchi, quod ipſe ſentiam ingenuè ſemper fatebor. Arbitror ergo oppidū ego iſtud vel a Grecis, quos in Coloniam. C. Cæſar deſcriptos miſit: quos cum regionis eius propter aeris inamænitatem tederet: In apriciores Inſubrum Colles relicta Colonia ſe recepere, eſſe conditum: denominatumq; ab Actio Epiri promontorio, vel potius ab Inſubribus in gratiam Auguſti, ob Victoriam contra. M. Antonium; cui erant hoſtes Infenſiſsimi, vt legere eſt in tertia, quarta, & quinta Philippica apud Ciceronem, & Cleopatram ad ipſum promōtorium, de quo diximus Epiri. Iccircò Populi, vt fauorem Imperatorum facilius aſſequerentur Vicos alij, alij Aras, ludos, Trophæa, & huiuſmodi aſſentationum genera certatim ædificabant, erigebant, vouebant. Vnde Maximus Vates.

Græcorũ Coloni. Nouocomenſes.

Actiũ Epiri promōtoriũ.

Auguſt. Cęſar.

Virgilius

Actiaque iliacis celebramus littora ludis.

Et Horatius.

Horatius

Iurandaſq; tuum per numen ponimns aras.

In Liguſtico item littore non procul à Nicea vrbe vicus eſt, oppidum olim florentiſsimum, quem Trophęa Auguſti veteres nominabant, nunc audio ab ijs Liguribus Villam Francam vocari. In Inſubribus item (vt infra dicemus) Cæſaris Ara fuerat. Nulla igitur aliquem detineat admiratio, ſi oppidum iſtud Actiacum nominauimus nullum ſequuti authorem: ſed ſolam coniecturam. Id autem fecimus, cum ob ſitus, tum ob nominis

Nicea vrbs.

Trophea Auguſti.

Villa frāca.

nis ſimilitudinem.Imminet.n.Glareato lacui,quē Giuiratum diximus appellari; velut Actium Epiri Ambracio mari, quod noſtra ætate Larte nuncupant. Fuerit igitur vel a Græcis in Coloniam deductis a Cæſare Nouocomum a Rhetis vaſtatū: ſiue ab Inſubribus in apertam erga Cęſarem Auguſtum adulationem conditum oppidum eſt hac noſtra commemoratione dignisſimum.Gaudentij quoq; Merulæ ſequor opinionem, qui in antiquitatibus ſuis Ciſalpinæ Galliæ montem Robiū inter Brianteos colles,quos melius Briganteos diceremus vini, & copia, & præſtantia celebrem; Orobiorum non Robium plurimis argumentis, quæ recenſendi non eſt locus dici debere, exiſtimat. Multa ipſe prætereo oppidorum nomina planè græcanica Inter Inſubres,hac tantum de Cauſſa, quòd in ijs Andreas Alciatus fuit pluſquam oculatiſsimus.Poſſem ſi hiſtoriam vel Coſmographiam abſolutam ſcriberem ſuper hac re cētenas (ſi tamen ocium mihi ſcribendi concederetur) inſcriptiones adducere: in quibus nomina ſunt pelaſga: Qualis eſt illa, quam Lomacij haud longè a Nouocomo nuper repertam in Marmore Pario Vidimus.

Ambracium Mare Larte.

Gauden. Merula.

Mōs Robius.

Colles Briantei

Alciatus vir pluſq̄ oculatiſſimus.

Lomatiū

MATRON
V S
IESIXTIVS
AGATHON

VOtum (vt ſuſpicor) Veneri, & Iunoni exolutum. Crathera Inſculpta cum Vrceolo, è regione vtriuſq; ſacrificium notat. Hunc porrò Ieſixtium nõ abſurdum eſſet arbitrari vnum ex Colonis, quos .D. Cæſar Nouocomum miſit. Credibile item Actiacum maioris cum amplitudinis, tum dignitatis, quàm nunc ſit, oppidum extitiſſe. Huius rei facili argumento eſt Buguciacum illinc non procul pagus: ac ſi Barbarè diceres Burgũ Actiaci: paulòq; inferius in lacus eiuſdem margine Cactiacum iacet villula, & ipſa ſatis exigua: ac ſi dixeris Caſtrũ Actiaci. Non poſſum aliquando non plurimum admirari, cum plures Boſsiæ familiæ, quæ adhuc hac in Vrbe florens eſt; eruditiores viros, & qui ſatis diligenter noſtræ vrbis annales conſcripſerunt, & Circumadiacentium populorum (de ijs maximè loquimur; quæ ad eius familiæ honorem, gloriàmq; pertinebant) origines, & nomenclaturas non obſeruaſſe. In Caſtro Actiaci plurima antiquitatis monumenta ſatis Inſignia viſuntur. Sed pleraq; in Cementũm, & calcem ſoluta: Accolarum quoq; Ignauia a viatoribus obtrita interpretationem non admittunt. Quorum primus eſt Tauius, neſcio quis loci illius accolæ Tauium pro Octauio pronunciant, vt pleràque alia nomina. T. Auium magis legerem. Et quicunque is Tauius fuit, & ab imperitis male habitus, cæteris tamen annectetur.

Buguciã cũ pag'.

Cactiacũ villula.

Boſſiorũ familia.

Tauius. Octaui'.

T A V I O T F S I M
O N T C O N R T A V I
V S S V R V S R A P
I E P I F I V I R I X
I E S A L V E T
S I B I

AB oppido Actiaco ad Giuirati Lacus initium quindecim tantum Stadia intercedunt. In lacus ortu Cælebre Monaſterium viſitur: Quod a loci ſitu caput lacus amœniſsimo in colle aquis vndique ſcaturientibus Vniuerſæ circum regioni imminẽs; cognomentum ſeruat. Sunt qui dicant Templum cum cænobio a viro eius regionis primario, Regibuſq; Longobardorum Chariſsimo conditum fuiſſe: Cui Cænobio nunc præeſt Hermes Stampa Apoſtolicus Prothonotarius Cæſareus Senator literis ac ſingulari humanitate præditus.

Hermes Stampa.

ADleuam lacus Glareati; cuius longitudo ſtadia LX. non excedit. occidentem ad hyemalem, duo lacus minoris quidem longitudinis, & latitudinis Glareato adhęrẽt, in quem etiam ſe exonerant a diuerſis quidem pagis circumiacentibus nomina ſortiti: ab inſignioribus ta-

tamen, Anterior Monacij, Seu Monecij, poſterior Ternati vel Terlacus; & Marchalli oppidorum ſeruant nomina. In lacuũ ambitu & Collium verticibus tot ſunt ruinarum Moles ingentes; quot alibi videre licuerit mihi. Hoc etiam in tractu Gallorum Inſubrum robur ad militiam expeditiſsimum fuiſſe frequentia dificctorum oppidorum veſtigia facilè arguunt. Idem præterea notant quæ ſuperſunt oppidorum nomenclaturę: Veluti Marchallum, quę quidem dictio Celticam magis, quam Latinam vocem ſonat. Marcham etenim celtæ ęquum dicunt: vnde & Marcare hoc eſt equitare. Tametſi doctiſsimus Vadianus Heluetius in Commentarijs ſuis in Melam Mark germanicam dictionem, quæ limitem exprimat, eſſe contendat: Vnde & Marchiones limitaneos duces, vel limitum cuſtodes, & defenſores dictos arbitratur. A Marchallo haud longè abeſt Dauerij vicus haud ignobilis. E regione Dauerij occidentem verſus collis in altum extollitur, ità ſenſim in acutum tendens, vt obeliſci magis, quam collis effigiem præſtet intuentibus. In cuius vertice olim turris fuit altiſsima: Cuius etiam nunc veſtigia & quidem ingẽtia viſuntur. Turderiam vulgo collem ipſum nuncupant: Veriſimilius tamen Turrim aerem olim fuiſſe appellatam exiſtimamus. Eo quoq; in tractu verſus Ticinum Cimbrorum eſt vicus olim, vt arbitror, celeberrimus: nunc verò Colonis ſemiuacuus neglectui eſt. Cuius tam manifeſta cognatione nominis arbitramur poſt inſignem illam C. Marij, & Catuli de Cimbris in agro Nouarienſi; (ibi ſiquidem & victoriæ; & conflictus typi ſunt Candium; & Caſtra Mariana oppida intra Ticinũ, & Seſitem flumina;

Lacus Monacij.
Lacus Ternati.
Marchallum opp.
Marchare.
Vadianus Heluecius.
Mark.
Marchiones.
Dauerij vicus.
Turderia colils.
Cimbrorũ vicus.
Cimbri
Cadium.
Caſtra mariana.

Ticinus. Seſites. mina; adhuc celeberrima) patratam cædem, eorum reliquias ad Inſubres, qui nondum pacato erant in Romanos animo ſe recepiſſe, & ab illis per, id locorum ſedes fuiſſe conceſſas, facilè, crediderim. An magis eſt veriſimile Cimbros illos in Inſubres nomini Romano hoſtes infenſiſsimos: vt ibi ſedes firmarent, & ſe mutuis cædibus conficerent, immiſſos eſſe? vt huiuſmodi Barbarorum colluuies aduerſus Inſubrum conatus ipſis veluti propugnaculo eſſet. Traductionis facilitas, loci opportunitas, rei quam ſucceſſuram Romani arbitrabantur vtilitas, nomen denique pagi eius

Cimbrorum. Capriuorum. Sex myriades. Plutarchus in Marij vita. non procul a Ticino flumine facile arguunt, atq; etiam mentecapto perſuadent Cimbrorum captiuorum ſex Myriadas, quas ſeruatas a Romanis in vita. C. Marij Plutarchus refert, his in locis Romanis concedentibus deſediſſe. Credere .n. debemus victis loca ad habitādū fuiſſe permiſſa, quibus victores vitam, quam Iure belli poterant extinguere, condonarint. Sed poſtquam de Cimbris mentionem fecimus (tametſi Inſtituti non ſit noſtri; limites Inſubrum tranſgredi) libet tamen referre paulò vltra Cimbrum Angleriam eſſe diximus: ab eòque oppido ad occiduam par-

Thoſa fl. Athiſo. Theutones. tem altius ad. XV. milia paſſuū Thoſam fluuium in Verbanum influere. Amnis hic haud dubie olim Athiſo dictus eſt. Cuius ripas Catulum. C. Marij Collegam vallo, & foſſa muniuiſſe legimus, vt Cimbros & Theutonas a tranſitu Alpium prohiberet, quos ab earum ſaltu arcere non poterat. Recentiores male græcū Plutarchi codicem ſunt interpretati: dū pro Athiſone Atheſim fluuium,

T. Liuij error. qui Veronam præterfluit poſuere, Titi Liuij errorem ſequuti, qui celebritatem Gallicam perteſus;

ſus, & Venetę gloriæ ſtudioſiſsimus Atheſim pro
Athiſone ſcripſit, quod illud Veronenſis, hoc No- Athiſo
uarienſis flumen eſſet agri. Conſtat ſiquidem in- flum. Agri No-
ter Authores omnes (illum vnum ſemper exci- uarien.
pio) flumen illud, apud quem ſuperatis alpibus
Cimbri conſedere duorum tantum dierum itine-
re ab eo loco, in quo ſuperati ſunt Cimbri a Ver-
cellis diſtare, C.n. Marius caſtrametatus fuerat
citra Seſitem, non procul a Vercellarum vrbe,in
agro tamen Nouarienſi, quem locum accolæ Ca- Camaria
marianũ vocant, peritiores Caſtra Mariana. Por- num. Caſtra
rò Candius ager nunc Candia dicitur Lacmellini Mariana.
tractus oppidum non longè a Pado. Huic noſtræ Candia.
opinioni calculum adijcit Euſebius Cronogra- Lac me-
phus diligentiſsimus, qui Cimbros atteſtatur a linus.
Romanis profligatus,non procul ab vrbe Vercel- tractus.
larum & Pado. Verum cum caſtra Mariana,licet
agri ſint Nouarienſis, proximè tamen ſunt Ver-
cellas quàm Nouariam. Iccirco falſo hæc in Ver-
cellenſi agro geſta produnt ab authoribus, qui
hæc interſticia prorſus ignorabant: huiuſmodiq;
Victoriæ nomina ſemper ſumunt a locis proxi-
mioribus. Porrò Atheſim ſex dierum ſpacio, cu- Atheſis
iuſcunque etiam exercitui expeditiſsimo diſtare flum.
ab illis alpibus,per quas Cimbri tranſiuere,nemo
eſt,qui ambigat. Thoſa igitur fluuius,ſeu Athiſo Thoſa fl.
a ſummis alpibus, a quibus & Ticinus ortum du- Ticinus.
cit, effluit: non tamen eodem, vt Ticinus in Au-
ſtrum, curſu,ſed hiemalem in Orientem,primò Antigo-
per Antigoriam vallem preceps ruit, mox in ver- ria vallis.
nalem Orientis plagam conuerſus ad Creolæ pon- Pōs Creo-
tẽ, ita Inalpini populi illi nominant, fluuio veteri læ.
immiſcetur,hinc mox dilapſus Oſcellam oppidũ Oſcella
quę & Domoſſula vocatur, quaſi Dom' oſcellana, opp. Domoſ-
D dein- ſula.

Vogonia deinde præcipiti curſu Vogoniã alluit. Cuius in-
Aegidius Tſchudi⁹ colas miræ eruditionis vir, & diligētiæ, Aegidius
Agones opp. Tſchudius in libello, quē edidit de antiqua Rhetia Agones nuncupat. Vniuerſam igitur vallē duo flumina iuncta in verbanũ ſimul influunt. Fluuius
Vetus fl. porrò, quem ad Creolæ pontem Thoſæ diximus admiſceri, a valle per quam curſus eſt illi, veteris nomen ſumpſit: ab ijs Alpibus incipiens, quibus
Seduni. recta itur in Sedunos. Quas quidē Alpes eas eſſe crediderim, de quibus tertij cōmentariorũ libri initio Cæſar meminit: quas quoniã magno cum periculo, magniſque portorijs mercatores adire conſueuerant, patefieri voluit. Quo quidem itinere ijdem memoria noſtra vtebantur, dum Nundinæ, quæ nunc Lugduni habentur, Geneuæ exer-
Lugdunum. cerentur. Breuiori etenim itinere, minoribus
Geneua. queq; impenſis è Gallia per eum tranſitũ in Ita-
Leman⁹. liam Lemano, & Verbano Lacubus; demum per
Verban⁹. Ticinum, & Padum apportabantur merces, hæ alpes tranſalpinorũ lingua Seduna videlicet, quam
Grai alpes. Tſchudius celticam arbitratur Graij vocitantur. In Ptholomæi annotationibus ex recentioribus ſunt qui vocem hanc gratas, hoc eſt, faciles interpretentur. Quæ res effecit, vt non defuerint qui Alpes ipſas eas eſſe exiſtimarint, quas priſci Graias appellarint quod omnino falſum eſt. Alpes. n. Graiæ ſunt iuxta Tarãtaſiam Centronum metropolim ad Vallem Auguſtæ prætoriæ: porrò inter Alpes Graias, vbi Tarantaſia eſt & vallem oſcellæ quà ad montem Sempronij in Sedunos itur, pluri
Mons Sempronij. ma regio intercipitur. Itali materno ferè idiomate Sempioni, eruditiores montē Sempronij appellant. Pleriq; & quidem docti (nomina eorũ honoris gratia ſubticeo) falſo ex cōmentariorũ verbis

arbi-

arbitrati ſunt Alpes ſummas hoc in loco eſſe. Sed de hac re plura, redeo in veterem Vallem, in qua ꝓpter itineris anguſtias, plurima ex parte mons operariorū manu inciſus viſitur, maximū omnino Cęſarianę munificentię teſtimoniū niſi in mōtis exciſi fornice inſculptæ ſaxo literæ notis quidem græcis, ſed quæ tñ in hanc vſq; diē intelligi nequeant, Gallorū (vt reor) vel Germanorū opus eſſe indicarent. Quicquid ibi contineatur, qñ inſpicientibus non ſit obuiū, Barbarū arbitror: Fortaſſeq; Burgundionum idiomate cōfectum. Hi ſiquidem populi, quos Buguntas (vt exiſtimo) appellat Ptolomeus olim ad Viſtulam vſq; fluuium Germani incolebant, hoſq; poſtera ætas Burgundos vocauit. Qui paulò poſt primam Gothorum in Gallias eruptionem, Sequanorum prouinciam occuparunt, cuius metropolis eſt Beſuntium, ab antiquioribus Veſuntium nuncupatū. Cum verò gentes Burgundionum bellaces in Italiā ad bella vocarentur, Gothis a præſertim contra Mediolanenſium vires rebelles, qui Belliſario adhæſerāt: a quibus tandem poſt longam difficilemq; obſidionem vrbs ipſa ferro, fame, flamma vaſtata eſt. Haud dubiè in Italiam cōuolantibus eorum iter expeditius fuit a Beſuntio per vallem, quam Dubis fluuius alluit, in Ararim ſe exonerans: mox in Antuates populos, quorum meminit Cæſar, vulgo Pays de vuaut, deinde traiecto Lemano lacu, vel Rodano flumine, per Veragros & Sedunos, ſuperatis Alpibus, quas Sempronij eſſe diximus, vulgo Mont Sempion, per vallem veterem, vbi mons exciſus viſitur, nouiſsimè in Vallem Domoſſulę deſcendiſſe crediderim. Traiecto poſtmodum Verbano in Inſubres irrupiſſe per Lauc-

Error de ſummis alpibus.
Val. vet.
Mons inciſus in vallis veteri.
Beſuntiū vrbs.
Sequanorum Gothi.
Mediol. euerſio.
Beſuntiū Sequanorum.
Dubis fl.
Araris fl.
Antuates Pays de Vaut.

num: Qui portus eſt Verbani celeberrimos. Neq; lectorem locus hic moueat quòd Antuates ad latus Lemmani Lacus pro Pays de vuaut, iuxta Cæſaris ſententiã locauerimus. Et quòd idem Cęſar libro quarto Rheni fontem deſcribens, per fines Nantuatum primò fluuium ipſum ferri afferat, qua è re Cæſaris deſcriptio integra eſſe non poſſet: Populos videlicet eoſdem ad Rheni ortum, & ad Lemmanum Lacum pertinere, locis haud dubiò trium dierum itineris ſpatio inter ſe diſtantibus; animaduertat igitur prudens lector

Aetuates Cęſarem in nullo ſibi nõ conſtare: iccirco in quarto commentariorum non Antuatium: ſed Aetuatium ipſe potius legerẽ Populi. Etenim ipſi teſte Strabone libro IIII. ortum Rheni incolunt, cuius verba ſubijciam. Rhęno autem vicina omnium

Diaduella mons. Adula mons. primi colunt Aetuatij. Quibus fluminis origo vicina eſt in Diaduella monte, quem alij adulam vocant. Hunc locum dominus Aegidius Tſchudius Heluetius diligentiſsime annotauit. Populos eos qui anteriorem Rheni fontem habitant. (habet enim Rhenus duos fontes diuerſos, & vterque Rhenus appellatur) etiamnum Tuitſcher vel tueraſcha nuncupari: Corruptè vt (ipſe exiſtimat) Aetuatiorum vocabulo. Decimo a Laueno lapide

Beſutiũ opp. Beſutiorũ familia. Mediolani euerſio. Burgundiones. verſus vrbem Beſutium occurrit oppidũ in apriciſsimo colle; Vnde Beſutiorum nobilis Familia traxit originem. Eo in oppido vetuſtiſsima Imperatorum, & Regum priuilegia leguntur. Et quoniam euerſa a Gothis Mediolanenſis vrbe lectum eſt apud idoneos authores octo millia mulierum Mediolanenſium dono a Gothis Burgundionibus datas, non abſurdum eſſet exiſtimare cum Sarcinarum onere, tum mulierum lachrymis, & preci-

bus

bus delinitos in illo amœniſsimo tractu Burgundiones ſubſtitiſſe: aut eorum ſaltem partem ibi ſedes firmaſſe. Oppidumq́; ipſum ab eorum metropoli Beſuntio, Beſuntium nominaſſe. Cęterum cum. N. illud ante vulgi auribus nimis intonaret,paulatim ea ſubducta litera dixere Beſutiũ. Sed a diuerticulo (quòd aiunt) repetatur fabula. Si qui ſunt qui minus credant gentes iſtas Gręcis Caracteribus non vſas fuiſſe, cõferant ſe ad Commentaria Cæſaris libro Primo, & ibi aſpicient Tabulas in Caſtris Heluetiorum repertas notis gręcanicis ſcriptas; quos tamen conſtabat idiomate Græco nõ locutos: ſed quo & hodie vtuntur Celtico, alioqui Caio Cęſari,qui græcam æquè vt latinam linguam nouerat, cum Heluetijs, & Germanis opus interprete non fuiſſet.Hæc obiter diximus,in Athiſonis ſeu Thoſæ præter ſpem,mentionem incidentes: Nunc (vt dicitur) ad penſum redeo. In Agro Dauerij antiquiſsima marmora non deſiderantur,quæ facilè arguunt eius pagi vetuſtam nobilitatem qualia ſunt, quæ ſequuntur, duo iſta.

M·E R C V·R I O
V S L M
A N T O N I.V S
M A X I M V S

Eodem in oppido ante fores Templi in lapide duas in parteis fracto in prima legere eſt.

V F
SEX
ATILIVS
SILENVS

Ternatus vicus.

DAuerio vico Ternatus viculus ſuccedit, qui ſuperiori lacunculo nomen indidit: cui collis Diuo Iacobo dicatus imminet: habens in vertice caſtri diruti veſtigia. Mirum eſt videre eas Turrium, & mænium diſiectas moles: quę vel ſtulto poſſunt arguere, quanta fuerit caſtri eius authoritas. Ab eo montis cacumine breui ſpacio tres lacus oculis ſubijciuntur Glareatus, Ternatius, qui oppido nomen indidit, & Monatius. Ternatum porrò dictum arbitrarer aterna natatione, vel vt quibuſdam placet, quaſi Trilacũ hoc in oppido alterius Atilij tumulus inſpicitur.

Trilacus.

APud Dauerium, Veriorum ſedem vel domum, quam plures familias nobiliores olim habitaſſe,quę penitus interierint, credibile eſt. Veriorum cognomento,ex Pagi nomine tantum retento, Argumento ſunt ſitus amœniſsimus & perſpicuus: tùm & antiquorum monumentorum Spiræ, & epiſtylia quamplurima: adſunt prçterea inſcriptiones ex quibus duas tantum annotauimus,Antonium maximũ & Sex. Atilium: Huic & alterum. C. Atilium annectere libuit, vt ſimul opera noſtra (ſi quid tamen mea carmina poſſunt) viuerent, cum Accolarum incuria pedibus penè obtritæ, ac breui omnino perituræ eſſent memoriolæ. — *Veriorũ familia.*

C A T I L I V S
L F P O L L I O

DE Monaco,ſeu Monetio vico, qui vlteriori Lacui cognomẽ dedit,nihil eſt quod referam,præterquam quòd eius nominis oppidum inter Iapides populos, cuius accollas Gallico more armari Strabo meminit. Nos Lacum ipſum,cum oppido a Mona Sanctiſsimo Mediolanenſium Præſule,nomen traxiſſe exiſtimamus: qui primus in Vrbe noſtra CHRISTO HVMANI GENERIS REDEMPTORI — *Monati vicus.* — *Monas Epũs Mediolan.*

(vt in annalibus vetuſtiſsimis, quę apud me ſunt, legere eſt) Templum erexit: idemq; Apoſtolis alterum in Monato, quod quidem hac etiam tempeſtate Sacerdotum Collegio decoratum videmus. Floruit Monas poſt Virgineum partum annum circa Octuageſimum poſt Centeſimum. A duobus Lacubus, & Cimbris recta in vrbem tendētibus in colliculorum velut faucibus obijcitur Cloniola villula olim Colonia abſq; dubio eò loci a Romanis deducta. Cum enim M. Claudio & C. Cornelio Coſs. in Ro. ditionem a multis illatis, acceptiſq; cladibus vi tandem Mediolanum deuenisſet: Reliquumq; Gallorum Inſubrum. Qui ne ſeruitutem ſubirent, exilium potius honeſtiſsimum ſibi elegere, robur in proximas alpes ſe receppiſſet: huic nonnulla loca in montibus Romanos conceſsiſſe Polybius refert, quòd ne Irruptionem molirētur Coloniolam hanc fuiſſe deductam quis eſt, qui ſibi id non perſuadeat. Huiuſce rei nec Leue præſtat argumentum; quod pauló ſuperius Angleriam ad Verbanum lacum inter Beſuntium ſeu Beſutium, de quo mox dicemus, & Lauenum Verbani portū ad Cuuiæ vallis ingreſſum Legiunum (ita oppido nomen eſt) adiacet. Cuius dictionis denominatio (vt in pleriſque alijs videmus) paululum detorta eſt dempta O litera, & vltima A in M. mutata, a Legione vna factum eſt Legiunum. Porrò ad cohibendos tam Gallorum, quàm Germanorum tumultus a Romanis olim legionem vnam locatam fuiſſe: nominis ſimilitudo primum facit: tum oppidi antiquitas ex tot ruinarum congerie, & lapidum inſcriptionibus, loci quoq; opportunitas: adiacet.n. Laueno portui ad quem ex ſummis Alpibus, & a Veragris, ſedunisque

Monas quo tempore floruit.

Cloniola.

Legiunū.

Lauenus portus.

niſque barbaræ gentes in Inſubres primum,mox in totam Italiam confluere aſſueuerint. Et eò facilius ab vna legione Legiunũ Opp. nomen ſumpſiſſe crediderim, cum & in Terraconenſi Hiſpania Vrbs celeberrima, a Romanis legionibus,quæ diutius eo in loco ſubſtitere nomen ſumpſiſſe, paſsim omnes authores tradant. Quæ quidem paucis ferè mutatis,Legium nomen adhuc retinet. In prouintia quinetiam Narbonenſi Arelate vrbs antiquiſsima Sextanorum, & Biterra Septumanorum, haud dubio a ſexta, & ſeptima legione cognomenta obtinuere, veluti & Narbo; quam Decumanorum Coloniam appellat Pomponius Mela à decima legione, & Arauſio ſecundanorum. A legionibus igitur ipſis in pleriſq; regionibus vrbes, & oppida a militum ordinibus nomen deflexiſſe eſt clariſsimum, Capitolinus in Clodio legionis quartanorum meminit, Tacitus quoq; in primo libro de quintanis, & vndecimanis militibus mētionem facit.Sciebant igitur Romani Inſubrum bellaces gentes mortis contemptores paratos potius quodcũq; excidium,quàm ſeruitutem pati. Iccircò ad cohibendos tumultuoſos eorum impetus legionem hāc ſtatutam eo in loco fuiſſe, & Coloniolam deductam, quæ eorundem pluſquam virilem audaciam exciperent, credere non eſt abſurdum,licet de hac re nè verbum quidem apud authores reperies, ſi quis tamen hac in re negocium mihi faceſceret, ei poſſem reſpondere, hiſtorias eorum præſertim temporum, quas habemus mācas,& mutilas non modò exiſtere: ſed vitio temporum eorum partem maximam deſiderari. Ad hos igitur Gallorum Ciſalpinorum conatus, quorum nomine (ſi Salu-

Legium. Arelate. Sextani. Biterra. Septumani. Narbo. Decumani. Pōponi'. Mela. Arauſio. Scdani. Capitolinus. Quartani. Tacitus. quintani. Vndecimani.

ſtio

ſtio, Polybioque credimus) nihil a Romanis tetrius, horribiliſque audiebatur, credibile eſt Coloniolam hanc a Romanis conſtitutam fuiſſe, & legionem vnam, vt diximus, vbi nũc Legiunum eſt, locatam: ex oppiduli ruinarum reliquijs quanta olim eius fuerit amplitudo facilè dignoſcitur. Ea in villula Neuij Secundini memoria viſitur in ſtylobathe elaboratiſsimo,

SACRVM
NVMINI
APOLLINIS
L' NAEVIVS
SECVNDINVS
PRO
SALVTE SVO
RVM
TVMVL
V S L M

In oppido Legiuno.

D M
VFGIVLIVS
GRATTIANVS

Eodem in Templo.

✠ HIC SC̄I PRIMI MARTYRIS CORPVS VENERANDVM IN XP̄O HVMATVM QVIESCIT. QVOD DEO DIGNVS SERGIVS PAPA IVNIOR EREMBERTO INLVSTRI VIRO CONCESSIT AB VRBE ROMA CVM HYMNIS AC LAVDIBVS SPIRITVALIB.Q. CANTICIS DVM ESSET TRANSLATVM QVEM INTER SC̄TOS EIVS SP̄VS TENEAT PRIMATVM IN MVLTIS VIRTVTIB. ET SIGNIS EST DECLARATVM; RECONDITVM EST CORPVS BEATI PRIMI MARTYRIS CVM RELIQVIIS SC̄I FELICIANI ANNO INCARNATIONIS DN̄I NR̄I IH̄V XqI D̄C̄C̄C̄V̄Ī K̄L̄ AVG. INDIC̄. VIIII. ORDINANTE DOM̄. ANGILBERTO ARCHIEP̄O ANNO. XXIII. PASSIO SC̄TORVM V̄Ī ID. IVN.

PAulo infra Legiunum & Beſuntium ſeu Beſutium; æqua in planitie; quæ tamen colliculis ſenſim aſſurgentibus adheret haud longe a Verbano lacu Brebia oppidum viſitur, tot antiquiſſimis monumentis refertũ, vt maximam ſui etiam nunc præſeferat Maieſtatem. In eo Templum Mineruæ fuit. Cuius adhuc ingentia cernuntur veſtigia, Balnea quinetiam, lauationesq; eo in loco fuiſſe lapis vetuſtiſsimus inſcriptuſq; docet: Templa quoque duo inſignia continet, in quibus maxima pars Antiquariorum locata eſt: Oppidi nomenclatura (vt eruditioribus placet) Græcam refert Dictionem Bræbium quaſi victoriam, ſeu Victoriæ præmium dicas, vel ἀπὸ τῆς ϐραίας, quo nomine vtitur Clitophon pro Décoro & pulchitudine, Vtraq; Interpretatio nobis arridet. Loci tamen ſitus indicat; hoc in tractu inter duos Lacus, Verbanum & Giuiratum, circum vicinos populos olim Quinquatrios Ludos Mineruæ celebraſſe, tametſi ob politiorem ſtructurę formam Oppidum ipſum a Pulchritudine nomen ſumpſiſſe potuerit, Omnino olim maximum, nunc propè funditus dirutum, Vitelliano tñ ex Vicecomitibus Illuſtri Comite, Integerrimòq; Viro gloriatur. Qui oppido ipſi, vt & pleriſq; alijs vicis & Caſtellis vltra citraque Ticinum amnem paterna hæreditaté dominatur: Ex eodem quæque oppido Brebiorum familia Mediolanenſis originem traxit; ex qua Hieronymus Brebius noſter, cui ob ſingularem prudentiam & fidem a Carolo V. Imperatore in Inſubri-

Brebium oppidũ.

Mineruę Templũ.

Quinquatrij ludi.

bus

bus ſuprema Aerarij cura demandata eſt originem ducit: Ex pluribus monumentis quæ eo in oppido viſuntur duo nec ſatis integra adduxiſſe ſat fuerit.

C N TERENTIO PRIMO IIII VIR TERENTIAE C IVCCV QVI VICIN. HABITANTIB. LAVATIONEM BALNEO[illegible] OPTATISS.

Item.

D M

L COELIVS LFOVF
BARONIS
VIVIR PONTIFICII
IIII VIR ITEM TEMPLI
MINERVE ET ALBVTIAE VXORI EIVS
COELIVS PAREN. OPTATISS.
M[illegible]

AD montium radices; quorum in vertice phanum eſt totius ferè Italiæ, Lauretano dumtaxàt excepto, celeberrimum DEIPARAE VIRGINI dedicatũ. vltra Glareatum Lacum ad Septentrionem, quo in loco tum primum Colles in altum extolluntur, Variſium iacet omnium Gentium Alpinarum, quæ

Phanum Dei parę ad Montes.

Variſium opp.

Inter

Inter ſummas Alpeis Lucumonem, & Adulam; vt Tſchudio placet, ad nos attinent; prçfectura frequentiſsima & opulenta. Non defuere ſumma eruditione viri, qui iſtud oppidũ vicum Varronis appellarint, leuiſsima admodum ſimilitudine nominis adducti. Ego ex Blondo didici inter Aequicolos olim vicũ Varronis extitiſſe, qui ætate ſua Amænis diceretur. Sunt itẽ, qui a græca dictione Variſium deductum velint Theopompi authoritate moti: qui Varetinam regionem haud longè ab Hadria conſtituit. Cumque nullus locus eius nominis per eas partes reperiatur facilè ad Variſiũ oculos adiecere. Sed ego loci ſitum inſpiciens (vt interim taceã eruditorum nonnullorum opinionẽ) a Vallium exitu, quæ in id oppidi plurimæ finiunt, Vallexium ſiue Vallexitum potius dixerim. A duobus.n.lacubus, Verbano & Lucano, de quo mox dicendum erit, Valles & circumiacentia itinera in Vallexitum recta extenduntur, & ab alpibus ipſis ad Lacus, & a Lacubus plurimi montes in Vallexitum procurrunt; Sed poſtquam in id loci incidimus: vbi de earum Alpium tractu, quæ Ticinum emittunt, ſit mentio; vnum & illud annotaſſe operæprecium fore duximus. Inter Leopontiorum Vallem, quæ hodie Leuentina dicitur, per quam Ticinus amnis rapidiſsimus a ſummis alpibus nunc Sancti Gothardĩ decurrit, & Vallem vulgo Meſochi; quam Meſus fluuius alluit a culmine Ocelli, vulgò Sancti Bernardini monte deſcendens. Tertia Vallis interduas continetur, Breuniã vocant. Quæ & ipſa a Lucumone monte nunc Sancti Barnabæ nuncupato flumen euomit, quod ſupra Bilinzonã oppidum ſeu Bilitionis Caſtrum, vt recẽtiores volunt apud Pole-

Vicus Varronis. Aequicoli. Amænis vicus. Varetina regio. Vallium exitus. Lepõtij. Vallis Leuentina. Mons Sãcti Gothardi. Vallis Meſochi. Meſus fl. Culmen ocelli. Mons Sãcti Ber-

Polegium vicum cum Ticino in vnum coaleſcit, vt inquit Ouidius.

Maiori perdit nomen in amne minor.

In Valle ipſa habitare populos, qũi Breunij vocentur nominis cognatio declarat, vt interim taceam Plinium hoc loco; qui in eo Alpium latere; quod ad Inſubres ſpectat penes Leopõtios locat. Sed cum de oppidi ipſius nomine inter eruditos non ſatis conueniat (plurimis.n.diuerſiſq; appellationibus nuncupatur) quid & nos de oppidi ipſius nomenclatura ſentiamus dicere non grauabimur. Sunt qui Birinzonam, Bellizonam alij; ſeu Billinzonam vocent. Quo argumẽto recentiores Bilicionis caſtrum dixerint, nec illi aperuere, nec ipſe video. Nos oppidum a Breunis populis cognomentũ obtinuiſſe facilè crediderimus. Itaq; non Bellinzonam, vel Billinzonam, vel cum neotericis Bilicionis caſtrum; ſed potius Breunorum caſtrum, vel Breunizonam dicerem, quaſi Breuni agri zonam ſiue ſectionem, aut finem, calculum huic opinioni addunt Alpium, & Vallis Breuniæ accolæ, a quibus ætate hac etiam Bronzona pronunciatur. quæ quidem vox cognatione ipſa ad priſcam populorum appellationem ſatis videtur alludere. Nunc ad Vallium topographiam, quibus a duobus Lacubus in Vallexitum iter eſſe diximus, noſtra feſtinet oratio. Plures a Verbano; & Lucano Lacubus valles in vallexitum finiunt: Sed quinq; ſunt inſigniores. Prima ad Lauenum Verbani portum extenditur, cui è regione vltra Lacum eſt Intriũ, & Pallantia, haud procul a Thoſæ ſiue Athiſonis hoſtijs in Verbanum. Et quo in loco Sequanorum, ſeu Burgundionum iter a Beſuntio eorũ metropoli in Inſubres deſcripſimus.

Ad-

nardini
Val. Breunia Lucumonus
Mõs nũc Sãcti Bernabæ.
Bellinzona.
Bellitionis caſtrũ
Polegiũ oppid.
Breunij opp. Plinius.
Brëunzena.
Breunorũ caſtrũ.
Quinque valles in vallexitũ deſinunt.
Lauenus port' verbani.
Vall. prima.
Intrium oppid.

Adhæret huic Valli Cuuia a vico olim,& nunc val
lis præcipuo nomen ſortita. Cuius ditio antiquiſ
ſimæ Cottarum familiæ inter Inſubres paret.Hãc
vallem carmine elegãtiſsimo olim Io. Stephanus
Cotta Poeta percelebris vallis ipſius Regulus qñ
deſcripſerit, ad Gannen hoc meo ordine tertiam
redeo. Hæc aurifodinis & priſco æquè, vt & opu-
lento Monachorũ Cenobio celeberrima eſt. Hæc
in oppidum Louinij iuxta Verbani partem alterã
viatorem ſiſtit. Sunt qui hoc Lauinium vocent;
Quá ob rem viderint ipſi: ego communem vſum
loquendi,quò planius intelligar, ſequor. Louinio
proximum eſt Germiniacũ oppidum vulgo nun-
cupatum. Inter hoc & illud Triſsia fluuius qui Lu
canum Lacum exonerat in Verbanum, dilabitur.
Putarem aũt huius breuiſsimi tractus fluuiũ quo
abundant;A loſa piſce,qui a græcis θρίσσα dicitur,
denominatum. Lucanum porrò lacum Aur. Albu
tius noſtri temporis Poeta inſignis, & qui olim
magis nominabitur partem Verbani exiſtimat
Germiniaci nomenclatura motus, quaſi velit in-
terpretari Geminum Lacum; tam contracto .n.
curſu Triſsia Verbanũ ingreditur,vt vnus, idem-
que Lacus videatur. præſertim cum de Lucano,
de quo & a nobis aliquid referetur nulla ab anti-
quis authoribus quã ipſe viderim, facta ſit, men-
tio. Quarta vallis per vicos Induni, Arciſatis, Vi-
gluuij, cliuum vſq; protenditur, indeq; ad Luca-
num excurrit Lacum,& ad eam lacus partem ma-
ximè, quam portum vocant. Quinta & vltima a
ſtabio ad ripam Sancti Vitalis viculum, qui caput
lacus appellatur,excurrit. In alteram mox Lucani
partem recta tendentibus occurrit vallis hæc No
uocomenſis vrbi vicina eſt & proximior.Elegan-
tiſsi-

Pallantia oppid. Sequani. Burgundiones.
Secunda vall. Cuuia.
Cottarũ familia antiquiſſima Mediolan.
Tertia vallis.
Stephanus Cotta,
Gannę.
Aurifodinæ.
Vallis gannæ,
Louiniũ oppid,
Lauiniũ,
Germin. opp.
Triſſia.
Aur. Albutij.
De Lucano lacu opinio.
Geminus lacus.
Vallis. 4.
Por. lucani lacus.

tiſsimæ in Vallexio; ſiue Vallexito antiquitatum Inſcriptiones leguntur. E quibus ne ſequentia perirent hęc tria monumenta, viua reddidit ſua commendatione Alciatus. Quartum in ordine nuper Ambroſij noſtri Calimeri opera; qui huiuſmodi delitijs oblectatur; apud nos viuit.

Alciatus Ambroſius, Calimeri.

I O M

C C A N I A

N V S A R A M

V O T A M

F

L M

Alio quoq; in loco.

M A X I M A

V E R A

I D E A

I O V I S

Id etiam antiquitatis ibidem viſitur.

SEX
PAEONIS
MARCELLI
FIL

Hoc Calimeri noſtri diligentia repertum eſt.

MACRINAE
VERINAE.
VALERIVS
LVPIO
CONIVGI
CARISSIMAE

Arciſate opp.

A Vallexio recta ad Lucanum Lacũ contendenti; in Valle, cuius a nobis habita mentio eſt, Arciſate oppidum ſanè (vt ipſe arbitror) vetuſtiſsimum eſt. Antiquitatem luce clarius arguunt elaboratiſsima plurimarum inſcriptionum monumenta. Sunt qui arbi-

arbitrētur, & pro certo habeant municipium hoc a priſcis Aram Cæſaris fuiſſe nuncupatum: Sed dictionem aiunt contaminatam a vulgo paſsim corrumpente omnia. Argumentum huius rei trahũt a Marmore, miræ cum vetuſtatis, tum elegantiæ nuper a ruderibus ſterquilinij,& obliuione extracto diligentia Nicolai Caſtillionei Iuriſconſulti, & mea: auxilio autem Mayni Moccioni;eius Vallis opum magnitudine primarij. Ex cuius inſcriptione, qui aderant docti homines, argumentabantur id oppidi a vetuſtioribus Aram Cæſaris fuiſſe appellatum. Nihilq́ue referre atteſtantur Mercurio an Cęſari hæc dicata fuerit Inſcriptio a L. Cominio. Quando Auguſtum conſtet fuiſſe Mercurium appellatum a Romanis. Superq; hoc negocio Horatij carmen celebratiſsimum illud adducebant.

Ara Cæſaris.

Nicolaus Caſtillioneus Iuriſcon.

Maynus Moccionus.

Auguſtus mercurius dictus.

Horatius

Siue mutata Iuuenem figura.
Ales in terris imiteris alma.
Filius Maiæ patiens vocari;
Cæſaris vltor.

Itaque ego, qui nolo in re tam tenui ſuperſtitioſum nimis videri, potius illis aſſentitus ſum, quàm aduerſarios in me concitare. Cũ verò quid & ipſe de hoc ſentiam paulò poſt ſim dicturus. Redeo ad L. Cominium. De quo vt plenior cognitio habeatur, ipſam prius Inſcriptionem adnectam, deinde qui fuerit, conabor explicare.

L. Cominius.

MERCVRIO
L COMINIVS
POLLIO
MILES LEG
XIIIGEM
BENEFICIA
RIVS LEGATI
CONSVLA
ARAM ET
TECTVM
VSLM

L. Comminius.

CVm ex primo belli Gallici commentario. C. Cęſarem ex hac noſtra Ciſalpina Gallia delectum in Heluetios traduxiſſe exiſtimatur; non ab re aliqui. L. hunc Cominium Inſubrem a Cęſare in militiam aſcriptum fuiſſe: deinde cum diu & feliciſsimè rem nauaſſet; vacatione militiæ non donatum modo: ſed Priuilegijs & muneribus a Galba, vel aliquo alio Cęſare honeſtatum

neſtatum in patriam ſeceſsiſſe in otium perpe-
tuum. Huic opinioni, nec refragabor, nec aſſen-
tiar. Ipſe autem arbitror L. hunc Comminium, cu- Comi-
ius, & familia apud Inſubres aliquid nominis de- niorū fa-
coriſq; retinet: non Cæſari; ſed Mercurio, qui In- milia.
ſubribus maximo honori fuerat: cum ꝙ mercibus,
& Lacubus præeſſet, tum ꝙ Maheſeos periti Cli- Inſubres
ma hoc noſtrum ſub Mercurij tutela eſſe velint; ſub quo climate.
Aram dicauiſſe. Cæterum cum huius rei gratia in
hanc Arenam minimè deſcenderim, ad tria illa
elementa GEM. interprętāda me recipio: Verum
hac in rę ſciant omnes non dici a me, quod ſit cer-
tiſsimum: Sed quid ipſe ſentiam. Sunt qui Gemi Gemina
natæ interprętētur. Ego Geminæ potius dixerim legio.
velut ex duarum reliquijs vnā factam legionem.
Cuius etiam mentionem habemus in Commen-
tarijs de bello ciuili. Cor. etiam Tacitus hiſtoria- Cor. Ta-
rum author diligentiſsimus Libro decimo nono, citus.
legionem hanc geminam ijs verbis celebrat. Vul-
gata (inquit) Victoria poſt principia belli ſecun-
dum Flauianos duæ legiones. VII. Galbiana: XIII. Flauiani.
Gemina cum Vidio Aquila Legato Patauium A- Galbiana legio.
lacres veniunt. Hæc ille. Ex ijs itaq; verbis colli- Vidius a-
gimus Legionem. XIII. agnomento geminam quila.
fuiſſe. Occurret hoc loco Sciolus mihi aliquis Gal-
lico nomini infenſiſsimus dicēs authoritate. T. Li T. Liuius
uij non emitti optimum peditatum a Gallia Ciſal arguitur au
pina. Huic autem ego Ciceronem, qui fide, & au- thoritate
thoritate decem. T. Liuijs antecellit; fortiter op- Cicero-
poſuerim. Qui tertia, & quarta Philip. Citeriorem nis.
hanc noſtram Galliam Florem vocat Italiæ: Impe-
rij Ro. præſidium, & pacis ornamentum. Pedita-
tui pręterea Alpino palma datur ab hiſtoricis. Le-
ctum ad hęc eſt a Galba duas legiones has in Gal-

lia ſcriptas eſſe. Arbitrantur ergo Legatum hunc multi, de quo in lapide fit mentio, cuius beneficiarium. L. Comminius ſe fatetur: Vidium Aquilam fuiſſe. Dum hæc memoriæ proderem mea, & Merulæ diligentia in Herculearum Thermarum fundamentis in vrbe hac noſtra, vbi nunc Diui Laurentij Phanum colitur: Marmoreus lapis eſt inuentus, in quo eiuſdem Leg. XIII. Geminæ memoria ineſt. cui Rufinus non ſolum Tribuniciæ: ſed alius generis autoritatis pollens prçerat. Inſcriptio plurima ex parte confracta eſt, & tot ſuper ageſtis ædificijs ita inter Cementa fuerat obruta, vt niſi ruina eam aperuiſſet, lucem nunquam erat viſura. Vtrunque Marmor vnius eiuſdemque Lapidicinæ, qui Comminij memoriam ſculpſit eandem præſefert manum. Ex ijs porrò inſcriptionibus duabus, ignauiſsimus quiſque ſibi perſuaſerit Legionem hanc inter Inſubres ſcriptam ab Imperatore, quando & milites, & Tribunus ipſe Mediolanenſis inueniatur. Curtiorum Familia ſiquidem ex qua erat Rufinus Mediolani egregię floret. Porrò quot dignitates apud Imperatorem (vt aliqui volunt) Galbam, hic Rufinus obtinuerit, hæc declarat Inſcriptio: Tribunatum eius. XIII. Leg. VI. Gem. Viratum. III. Viratum, vt æquitum turmas duceret. Nouiſsimè vt monetis: monetarijsq; præeſſet auri argenti, & Aeris conflandis.

Thermę Herculeę Templũ Diui Laurentij. Leg. xiii.

Curtiorũ familia.

[redacted] R [redacted] K V F I N O [redacted]
TRIMILLE D XIII
V I V I R T V R M I S
D V C E N III V I R
A A A F F [redacted] C C V R T I
V S P A T R [redacted]
[redacted] L D D [redacted]

SEd iam ad ſuſceptam Vallis, in qua Ara Cæſaris eſt, deſcriptionem redeamus. Por rò cum Aram Cæſaris dico, oppidum intelligo, vt nonnullis placuit, quod nunc vocant Arciſate, tametſi, quid de eo oppido certius ſentiamus inferius deſcribemus. Eo in oppido Lapis quoq; viſitur in quo Martialis quidam Mercurio vouit. Omnino vt iam dictum eſt Inſubribus maximo fuit honori Mercurius Tutelaris, vt opinor Deus: Quòd mercium, & Lacuum, quorum magnus apud nos prouentus eſt, cuſtos haberetur. Eius lapidis hæc eſt Inſcriptio.

Ara Cæſaris in Inſubrib.

Arciſate.

Mercurius Lacuũ merciũ Deus.

M E R C V R I O
C F
M A R T I A L I S
M A R [redacted]

Luteuij. Memoriola.

INnumera prope eo in oppido ſunt ſaxa literis inſculpta: Sed omni ex parte contracta ac mutila. Quæ omnino a nobis compoſito prętereuntur. Luteuij tantum memoriola ſilentio a me non inuoluetur. Quod nomen adhuc noſtris Inſubribus gratiſsimum eſt. Caracterum politia hunc antiquiſsimum eſſe DECLARAT. non vt quidam volunt hominẽ Celticum, aut Germanũ.

L L V T E
V I V S
L A T E R
N V S

Vicus Biſuſti.

IN eadem Valle illinc quinto fermè ſtadio Biſuſti Vicus accedit. Pagus omnino bis terq; vſtus; Si loci reliquiæ inſpiciantur. In eo, quod memoratu dignum ſit, reperitur nihil, præter Aedes Mayni Moccioni ſatis ſumptuoſę, ſtructas, quibus non Vicus modo ille:ſed ea Vallis ita ornatur; vt de ijs illud merito dici poſsit.

Maynus Moccionus.

Vnaq; iam tota ſtabat in vrbe domus.

Cliuium vicus.

E regione orientem verſus æſtiuum Solem Colli imminet Cliuiũ: Vicus eſt ſanè conſpicuus, quî ſibi; ipſi nomen indidit in Cliuo conſtructus, a

quo

quo velut è ſpecula anterior, poſteriorq; Vallis latè proſpicitur. In poſteriore Stabula ſunt, oppiduli id nomen eſt, quod Stabium modo vulgus appellat. Arbitror autem fuiſſe Equorum Stabula eorum militum, qui præſidij loco eas partes tutabantur ab excurſione Inalpinarum gentium, quæ ſubito agmine illum tractum populabantur. Ad Collis dorſum, cui Cliuum imminet, duo municipiola viſuntur; Pſaltrium Lapicidinis percelebre, & Iſarſum vbi antiquiſsimi populi Alpinarũ gentium a C. Plinio Hiſarci appellati, ſedes habuerunt. Quod ſi quiſpiam oppidum Arciſate Hiſarcis populis pertinuiſſe exiſtimarit: nec incongruum fuerit; cum loci vicinia, tum nominis ſimilitudine arguere Arciſate dictum. vel Hiſarcorum aram vel arcem, non autem vt ſupra dictũ eſt Cæſaris Aram: vt multis placuit in Vico Cliuij memoriolæ ſunt Albutiorum, qui mihi ſunt acceptiſsimi, quod ex ijs tam antiquiſsimis natalibus orti ſint Aurelius poeta egregius ab Alciato etiã celebratus, & Io. Iacobus Harmonicæ muſices peritiſsimus: mihiq; non ob hanc cauſſam ſolum; ſed morum ſuauitate chariſsimus. In horum igitur gratiam memoriolam hanc Albutiorum hic annectam.

Stabula. Stabium. Pſaltriũ. Iſarſum. Hiſarci populi. Arciſate. Hiſarcorũ Arx. Aurelius Albutius poeta. Io. Iacobus Albutius.

LAPICIO
BRTVTTIDIO
SOTERICO
QVAESTORI
ANNI
PRIMI
CVRPRAESIDI
ET ALBVTIAE
SEX FIL
EXORATAE
EIVS CENT
CENTOR

Eodem quoque in oppido.

DOLOBRAR
SCALARIOR
L D D C

Fabrorũ prefectus

MAgiſtratus hic, quem Fabrorum Pręfectum vocant; non infimæ ſortis eſt in Caſtris: vtporè cui cura non modo metandorum Caſtrorum, Fabrorum, Lignariorum, Carpentariorum, Ferrariorũ demandata fuerat: Sed etiam

qui

qui Machinas bellicas ad expugnationẽ vrbium nouas commentaretur, veteres reficeret; ſubterraneos cuniculos faceret: Aquarum detrimentis occurreret. Porrò ex notis illis quatuor intelligimus locum dediſſe diuum Cæſarem. In collis (vt à diuerticulo repetetur fabula) radice, in quo Cliuium imminere diximus Vigluuium iacet. vicus olim Cliuij, id ergò magis Vicluuium. Hoc eſt vicus, Cliuij, dicerem, quam Vigluuium: In eo nulla, quæ ipſe viderim, vetuſta ſunt monumenta. Vallis quinta, & in noſtro ordine vltima: quæ plurimis Oppidis, Caſtellis, arcibus, vaſtatis eſt frequens. Eius regionis incolę velut per manus acceperint a maioribus conſtanter aſſerunt eo in tractu fuiſſe Equorum ſtabula, vel Inſubrum Principum, aut Ro. Cæſarum: Vnde Stabio adhuc nomen eſt oppidò Vallis ipſa aperta ſatis eſt & herbidam, habet planiciem ad æquorum greges alendos. Hic fermè tractus, qui memoria noſtra Inſubribus parebat, circum alpes omnis Principum negligentia nunc Heluetijs paret. Plurima in Stabio antiquario viſuntur, & ea quidem elegantiſſima, verum ne longior efficiar, ex multis vnum dumtaxat adnotandum duximus, vt ex eo liquidò cognoſcatur, quid antiquitatis, leporiſque ſit reliquom: vel vt inquit cõterraneus poeta noſter.

Vigluuiũ Cliuij vicus.

val. quin.

Equorũ ſtabula.

Virg. poeta Gallicus.

Et Crimine ab Vno.

Diſce omnes.

Cæterum antequam vlterius progrediar, refellenda eorum opinio eſt, qui arbitrãtur, quicquid eſt huiuſmodi ornamenti per orbem terrarum, a Romanis fluxiſſe. Intelligant igitur ẽt noſtris Mediolanenſibus hanc curã, vel vt ſignantius loquar diligentem ſolicitudinem æternitatis extitiſſe.

Gallis Inſubribus ẽt fuit æternitatis p memoriolas cura.

Immo

Immo (vt ingenuè fatear, quicquid de hac re ſentio) huiuſmodi opinionis ſum, vt quæ hic ſunt ab Inſubribus, non aũt a Romanis erectas fuiſſe arbitrer: niſi fortaſſe huiuſce rei præcipua mentio conſtiterit. Sed ipſam tandem Inſcriptionem legamus.

V F
CVIRIVS VERVS
OV F MEDVIVIR
IVV PONTIFEX
DECVRITEM
MANIBVS
FILIORVM SVORVM
CVIRIO VERIANO
ET VIRIAE C F VERAE
QVI VIXERVNT
ANN
QVINOS DENOS

DIcet fortaſſe Virum hunc aliquis ex Romano ciue factum Mediolanenſem, at nos reſpōdebimus huic authoritate Ciceronis in oratione pro Cor. Balbo (ſi tamen rectè memini) lege Cautum fuiſſe ne quis Inſuber Romana Ciuitate, vel Romanus noſtra donaretur. Hæc Vallis nouiſsima ad Lucanū lacum, & ad eam partē, quæ caput Lacus nomen tenet, terminat, quo in loco ab oppidi eiuſdem nominis vicinitate nomen ſortitus eſt; mons Mindricius. Hunc Alpinæ gentes Montgeroſum; quaſi cum peritioribus dicere velint generoſum montem, nuncupant. Ad hunc Herbipolæ; ſiuæ mauis Herbilegas appellare per Maij menſem ſimplicium colligendorum gratia ex tota ferè Ciſalpina Gallia certatim confluunt. Paulò inferius eſt ad Nouocomum iter ſatis arduum & difficile, quod in montium radicibus & ad ripā Lucani Lacus conſtitutum, per quod tamen a Vallexio ad eam vrbem mercatores portorij difficilimus ire conſueuerunt. Deſcriptus eſt tandem a me tractus vniuerſus, qui a Lario ad Verbanum, & ad Alpium crepidines extenditur. Inter hos aūt Lacus Lucanus eſt ab oriente in occidentem excurrens. Porrò an Lucanum oppidum Lacui nomen, an lacus oppido dederit non ſat ſcio. Satis verò aliquando admirati ſumus (hæc obiter dicta ſunto, poſtquam in huius mentionem lacus incidimus) tot Geographiæ authores, tam Veteres quā Neotericos, qui vt alijs alij diligentiores haberentur, quæq; minima (& vt inquit ille) Apinas Tricaſq; ſunt

M. Cice. per Cor. Balbo. cōditiones fœderū inter Inſubres & Romanos.

Mindricius mōs. Mons generoſus.

Lucani Lacus deſcriptio.

Adagiū de Apinis Tricisque.

Prolitiũ oppid. Triuultiorum. ſunt ſectati, huiuſmodi lacus nõ meminiſſe: Cum tñ a Prolitio Illuſtris familiæ Triuultiorũ ditionis,quod oppidum ad lacus initium ſtatim iacet, ad finem vſq; vbi Triſia fluuius in Verbanum lacum ſe exonerat.XXV. paſſuum mil. intercedant. Eiuſque latitudo alibi ſit X V I. alicubi. XXIIII. Eupilis lacus. Lacus puſiani. Lãbrus fl. Licini forum. incinum. Io. Anto. caſtillio. Phyſic. ſtad.conſtet. Hi tñ Eupilis exigui admodũ Lacus quem vulgo Puſiani nominant, vnde Lambrus erumpit, inter Inſubres meminerunt. Qui non procul abeſt a Licinoforo, quod a pleriſq; Incinũ inter Inſubres oppidũ exiſtimari diximus. Lacus porro huius originẽ, rationemq; olim adoleſcentes audiuimus a Ioanne Antonio Caſtillioneo fratre inſigni Philoſopho & Matheſeos peritiſsimo, Qui demum Franciſci Gallorum Regis Phyſicis & quidem chariſsimus apud Lutheтiam Parhiſiorum fato functus eſt. Is Ariſtotelis ſententia aiebat. Non ſemper eadem loca terræ aquoſa eſſe: aut arida, ſed permutari ſecũdum fluuiorum generationes & defectus, & nõ ſemper hoc quidem fieri mare: hoc autem terrã perſeueraſſe,ſed ſit vt vbi nunc mare olim arida, vbi aũt nunc arida; olim fuerit mare. Hac Philoſophi ſententia, fieri potuiſſe exiſtimabat eo in loco Lacunam quidem fuiſſe, vel Paludes ad inferiora vallium ſtagnantes.Quę demum erumpentibus per ſubterraneos Cuniculos aquis copioſioribus ſolito Lacus formam receperint. Hanc aũt rem factam credebat poſt Imperij Romani inclinationem vndique in Galliam hanc Ciſalpinam, velut in propugnaculum totius Imperij firmiſsimũ inuadentibus Barbaris. Quorum ætate literarum nõ modo; ſed artium quoq; ſtudia peſſum ierant, & omnia ignorationis nebula prorſus obducta, vt facilè defuerint

rint

ſint authores, qui rem tanti momẽti ad poſteros transmiſerint. Verum vt ad rem redeam omnino conſtat in altiſsimis montibus magnas quoq; & immenſas ſpeluncas eſſe, & in eis aerem ob cauernarum humiditatem in aquas reſolui. Cum igitur immenſus ſit aer, ac perpetuò agat, hinc fluuiorum ſunt origines perpetuæ. Sic Anaximenes putabat ex aere gigni omnia. Sunt qui has aquarum omnium ſcaturigines oceano potius attribuent, & in eundem redire. Idemque teſtantur & Sacri Codices primo Eccleſiaſtes. Quibus rationibus puto ſatis conſtare in maximis mõtibus ſubterraneos ſpecus, crebris & redundantibus adeo aquis oppleri, vt aliquando montium latera erumpi ſit neceſſe: vel arua ſtagnari, atq; obrui, vel conualles aquis inſolitis ſubitò in paludes, & plerumq; in lacus cõuerti. Huic fratris opinioni ſuffragatur res, quam ipſi poſtea vidimus, dictu mirabilis, & quæ humanam penè fidem videtur excedere: eam tñ hic annectere nõ grauabor. Dum Campilioni (vicus eſt ad ripam Lucani Lacus expoſitus, vulgus Campionum vocat) bellis in patria ſçuientibus agerem anno Virginei partus. XXVIII. ſupra mille, & quingentos per Octobrem menſem (niſi me fallat qualitas temporis) quarta fermè noctis vigilia a montis latere, qui oppido ad orientalem plagam imminet, tantum aquarum illuuionem; ſubitamq́; præter omnium opinionem terra euomuit nullis pluuijs, nulla ſæuiente tempeſtate, terræve motum præeuntibus vnius diei & noctis; & quinque horarum ſpacio: vt iam de omnium ſalute deſperaremus: Vniuerſique Lacus accolæ non de ventura vniuerſi orbis conflagratione, ſed de ſecundo

Anaximenes Phil. putabat oĩa ex aere procreari.

Eccleſiaſtes.

Cãpilionũ vicus. Cãpionũ

Mira aquarũ illuuio.

Aqua-

Aquarum Cathacliſmo vererentur. Tantus verò pauor nos, qui huiuſmodi innundationibus viciniores eramus, inuaſit: vt ædibus derelictis non cacumina montium, quæ & aquis operiri hæſitabamus aſcendentes, ſed conſenſis piſcatorijs Lembis, quos caſus offerebat, aquarum procellas fugientes in aquis ſalutem ipſam conſtituerimus. Eędem ferè Aquarum innundationes ſexto fermè hinc anno in Suburbijs Nouocomenſibus a latere montis, qui Templo diui Abondij imminet ſubito eruperunt: quæ breui tamen temporis ſpatio exſiccatæ ſunt. Eius Templi Antiſtes, vel (vt aiunt) Commendatarius eſt Philippus Caſtillioneus Inſubrũ Senator integerrimus, vir omni ex parte reuerendus, qui collabentes vetuſtate eius Cænobij Aedes magnificentiori forma Auguſtiores reddidit. Ex ijs colligi nullo negocio poteſt montes inter lacus Larium & Lucanum exſtantes aquis omnino prægnantes eſſe.

Philipp' Caſtill.

Et olim vel illic Lacum fuiſſe nullum, aut ſi fuerit, adeo anguſtum extitiſſe, vt eum Coſmographi memoratu indignum duxerint. In Lucanum lacum ſe, quem ipſe viderim, nullus inſignis fluuius exonerat, & nihilominus Triſiã emittit tanta copia, vt is nauium capax eſſet, niſi ſaxoſæ anguſtiæ, præcipiteſque Cataractæ penitus obſtarent. Hæc omnia facilè probãt aquis montes prægnanteis eſſe. fluuius ab exitu ad hoſtia inter Louinũ, & Germiagũ oppida ſtadijs fermè XLVIII. decurrit. Ex lacu igitur ipſo, quem Lacunam fuiſſe exiſtimamus, oppidum Lucanum, quaſi Lacunum diceres, ſecunda vocali præpoſita nuncupatum arbitror. Neque nos latet ex recentioribus & quidem eruditiſſimis vocabuli Lucani ſimili-

Triſia fl.

Lucanus Lacus.

Lucanũ opp. Lacunũ.

tudine deceptos hoc in tractu Gaunos populos locaſſe: Quorum tamen nulla apud Strabonem & Ptholomæum, & ipſum Plinium diligentiſsimum antiquitatis obſeruatorem mentio. Porrò videntur innuere Lucanum nunc dici, quod olim Ingaunum mutatione I. in L. N. in V. G. in C. & abiecta V. Verum vbi hi populi nuſquàm gentium reperi. Niſi fortaſſe velint Gaunos eos Populos eſſe, quos (vt inferius dicemus) Plinius in recenſendis Alpinis gentibus Libro tertio Naunes appellat. Veluti plurima apud authorem hunc populorum nomina corruptè legantur. At nòs Gaunos, vel vt alij dicunt Gaunes. In tertio inflexu, in regione Vallis Gaunæ a nobis deſcriptę nominis cognatione illecti verius collocabimus, quam apud Lucanum Lacum. Sed iam a Lacu ipſo paulò inferius recedentes ad Solbiatum Vicum peruenimus, qui Orobios ab Inſubribus ſeperat: vulgo Dioceſis (tametſi dictio hæc plane græca ſit, qua ſignificatur diſpoſitio, ſiue diſpenſatio: aut adminiſtratio, vel iuriſdictio) Nouocomenſis dicitur. Sunt huiuſce nominis plures apud Inſubres pagi. Hos Nicolaus Caſtillioneus dictos atreſtatur, quod in ſolo ſint Beato, hoc eſt diuiti, opulentoq;. Porrò hoc, quo ager Mediolenſis a Nouocomenſi dimiditur, cæteris longè Beatius arbitror. Non modo quod inter has vrbes medium ſit: Sed quod ad agrum Nouocomenſem attineat, qui non tantum tribus Plinijs celebratiſsimus eſt: Sed etiã Benedictio Iouio, qui ſi omnibus huius ætatis viris doctiſsimis conferretur, non erit huiuſmodi collatio iniqua, quando ſit non minus omnium bonarum literarum ſtudio, quam inculpatis moribus ſpectabilis. Hunc igitur cum ſciam Orobiorum,

Gauni pop.
Plinius.
Ingaunũ
Gauni.
Naunes.
Gaunes pop.
Vallis Gaunæ.
Solbiatũ Vicus.
Nicola' Caſtil.
Orobij.
Solũ Beatum.
Bñdictus Iouius.

antiquitates tum maxime eas, quæ ad Nouocomenſes ſpectant, diligentiſsime annotaſſe: Inde pedem refero; ne in alienam (quod aiunt) meſſem manum inferam. Cum tamen tractum omnem, qui agro Nouocomẽſi adhęret; inter vtrumque Lacus Larij cornu adiacentem, iam dudum deſcripſerimus. In primiſq; Vallem quam Aſcinam nuncupant ab Angulo videlicet terræ extremo, in quo Belaſium olim (vt audio) Bilacum dictum oppidum Longobardorũ viſitur; ad Lacum Eupilim, qui in fluuium Ombronem exonerat. Mira ac propè incredibilia hoc in tractu ſunt Gallorum Inſubrum Monimenta; quæ ante me annotata, & in lucem edita fuerint, non ſat ſcio: Vnum vel illud tamen non omiſerim. In valle ipſa Aſcina Franciſci Sfrondati omnis Doctrinę Viri ſingularis, Ampliſsimòq; in Senatu Inſubrum Cęſareo in Vniuerſo Terrarum Orbe celebratiſſimo, Senatoris, eius Vallis Principis, opera, Lapis Marmoreus grandioribus literis inciſus, in hanc vſq; diem ſepultus, in lucẽ prodijt. Cuius antiquiſsima Inſcriptio, Inſubrum Magnificentiam teſtatur, quorũ opibus & animorum magnitudine, ac liberalitate, oppidis, Regionibuſq; ipſis cognomẽta indita eſſe videmus. In eo ſiquidẽ Mediolanenſis familię Burrorũ, quę etiamnum in vrbe floret memoria legitur. Inſcriptio ea eſt.

Gor. Tacitus.
Belaſiũ oppid.
Bilacum.
Franciſc. Sfrõdat. Senator cęſareus
Senatus Inſubrũ toto orbe celeberrimi.

GENIO ASCI [redacted]
P PLINIVS BVRRVS
ET C PLINIVS [redacted]
AETERNI [redacted]

Gau-

GAudentius Merula, vir doctus, & diligens, Burros ipſos dictos exiſtimat non quaſi Birrhos a colore videlicet ruffo: ſed ꝙ pro gẽtilitijs Inſignijs bouem habeant caudatum: meminiſſeque ait huius fermè rei Seruium Grammaticum in illo Georgicorum carmine.

Continuò in ſyluis magna vi flexa domatur.

In Burim.

Martialẽ quoq; libro (ni falleretur) quinto, dicit Burrorũ mentionem facere, cũ inquit ad Muſam.

Sic Burrus cito ſentiat parentem.

Cuius carminis interpretes aiunt Corneliũ Tacitum Burri cuiuſdam etiã memoriam cõmendauiſſe. Hęc dicta obiter etiam ſunto; vt intelligant Inſubres, hoc eſt, Mediolanenſes eſſe ſe cum antiquitatis, tũ Ingenij gloria percelebres. Locus hic etiam me admonet, vt non poſsimus, & nos doctiſſimorom hominũ ſententiæ non aquieſcere. Qui C. Plinium Naturæ ſcriptorem Veronæ pręclaræ alioqui, & antiquiſsimę Vrbi non eſſe natum: Sed in Nouocomo: aut potius in Inſubribus. Faciunt ad horum opinionẽ Memoriolæ Pliniorum penè innumeræ, quæ paſsim Mediolani, & per oppida, vicoſq; Inſubrnm viatoribus ſunt obuiæ. Singulis etiam fermè diebus adeo Pliniorum monumenta priſca effodiuntur inter Inſubres, vt ſit penè impium, cum tot Pliniorum nomina ſaxis inciſa paſſim reperiantur; Plinium ipſum, ad Inſubres non pertinere. Nunc in patriam redeo.

D. Plini aut Nouocomẽſis aut Mediol.

Paulo vltra Caſtillionũ ad Vallicule ingreſſum, quæ in Vallem Aræ Cæſaris, vel Hiſarcorum ducit collis objjcitur, in cuius vertice Vicus ſitus eſt, cui Malenato nomen eſt, Latomijs non

Latomię

contemnendis inſignis. Collis ipſe aggeris effigiem oſtentans Valli opponitur. Huius radices ra
Orona fl. dit Orona vorticoſus amnis. Qui duobus millibus paſs. a fontibus fluens Vagus, vadoſuſq; labitur. Collectis mox in vnum aquis Vallis faucibus ita coarctatur, vt hoc in loco nequã vadari poſsit ob aquarum periculoſam pernicitatem. Maiores noſtri Inſubres ob publicum commodum flumen ponte coniunxerunt. in cuius arcui dum in fluminis ripa ego, & Nicolaus Caſtillioneus æquis inſederemus peruetuſtam ſilici inſculptam inſcriptionem animaduertimus, quæ tametſi interpræ tationem non admittat, gratiam tamen illam antiquam nonnullæ literarum notæ præ ſe ferebãt. Porrò crebris fluuij Illuuionibus, & pluuiarũ procellis plurima ex parte abolita inſcriptio eſt. Non potuimus nõ amanter dolere opus ipſum cum authoris nomine ferè conſumptum. Et ſi non pontibus modo: ſed vrbibus quoq;, & regnis florẽtibus ſimile excidium eueniſſe legerimus. Hæc habuimus, quę de Inſubrũ Gallorum antiquis ſedibus ſcriberemus. Quod ſi opinioni ſatis tuæ minus factum fuerit, aut ſi quid errati occurret, vel perperam dicti, tui fuerit muneris Lector optime clementius ignoſcere: hocq; te facturum præſertim confidimus ſi cogitabis quanta ſit difficultas ex oletis ſplendorẽ, nouis authoritatem villibus gratiam addere. Ex vetuſtioribus qui hęc aperuerit,
Strabo. fuit nemo, Plinius, & eo prior Strabo veluti Ca-
Plinius. nes nilotici vix indicata Vrbe Metropolitana dif-
Nouaria. fugiunt. Nouariæ ne quidem meminit Strabo: celebrauit tamen Aſcram Vicũ villiſsimum, & Hippocrenen fontem. Sed quid ego Gręcos inſimulo? Põponius Mela, & Solinus, apud quos Apinæ ſunt

Tri-

Tricæ (vt iam dictũ eſt) Mediolanum, vrbem toto orbe celeberrimam, & lumen Italicarum vrbium ſilentio æterno inuoluerunt. Hæc res effecit, vt cum ruſticarer Vindemiarum tempore, & exhilarandi animi gratia eam Inſubrum regionem, quæ ad Alpes vergit perluſtraſſem, hęc quantulacunq; ſunt, annotarim, nulla captandæ gloriolę aura, aut iactandi ingenij vires mei, quæ nullæ ſunt gratia: Scito igitur hæc a me tantum congeſta fuiſſe, vel vt elegãtiora ingenia ad id operis excitarem, vel vt alijs ſcribendi anſam pararem. Turpe.n.fore arbitrabar vt ſedes earum gentium, quæ vniuerſo poſt euerſam vrbem Romanam Orbi fuere terrori, prorſus ignorarentur. At non defuerit aliquis, qui dicet fortaſſe, quid eſt cur ita a Gallis origines iactes Inſubrum, cum & Germani varijs temporibus veſtri fuerint authores? Scimus in Romani Imperij occaſu non modo Italiam; Sed Hiſpaniam, & Africam, Ciſalpinam præſertim Galliam Barbaricæ libidini patuiſſe: nihilq; propterea referre a Gallis ipſis, an a Gothis, vel Longobardis Germanica ferocitate ferocioribus nobis ſint fecunda Incunabula: cum verè Romanus is ſit (vt a Romanis exordiamur) qui Romanorum artes; ſtudia, & mores tenet. Authorũ verò nomina è quibus Topographia hæc noſtra emanauit ex antiquis fermè nulla ſunt, cum de Gallorum aduerſus Hetruſcos in Ciſalpina Gallia primò nullus, quẽ hactenus viderim, author ſcripſit: nec tum erant fortaſſe latinæ literæ. Hetruſci verò ipſi, quorum opes ante Romanorum arma terra mariq; ſupero, & infero latè vt Liuius refert, patuere: non modo rerum ſuarum, & geſtorum hiſtoriam poſteris nõ reliquerunt; Sed nec literarum ſęculi ſui Caracte-

Peroratio.

Gotthi. Longobardi.

res, quorum reliquiæ adhuc apud nos extant, interpretationem admittunt. Qui tamen noſtris rebus lucis aliquid attulere, Græci magis, quàm Latini fuere: hosq; ſequuti ſumus Polybium. ſ. Scipionis Africani pręceptorem, Trogum, & Plutarchum. T. Liuius nomini Gallico, tametſi ipſe Gallus extiterit, plus æquo iniquus eſt. Vtinamq; tam diligentior (vt ipſum decebat hiſtoriam ſcribentem) fuiſſet in ijs exquirendis, quæ in Ciſalpina Gallia oppreſsis Indigenis Hetruſci geſſere, & quid Galli tumultus in Hetruſcos excitarint, Duce Belloueſo, quàm eorum gloriæ, & rebus geſtis fuit infenſus. Memoriæ hæc æquiore animo (adſit verbo venia) Græci, quam Latini prodidere. Ipſe autem ſub nube Decadis primę libro quinto Gallorum tranſitum cis alpes, & mox in Italiam atteſtatur ſe ab alijs accepiſſe: neq; contendit tum primam Gallorum profectionem in Italiam fuiſſe: Sed continentem de eis ſic eſſe memoriam. Fuere .n. Galli ante Tarquinium regem Romanis incogniti: cum regionum fines, & imperium nondum dilataſſent, & ante primum cõtra Gallos bellum, (tametſi eorum nomen ad Romanos deueniſſet) nulla tamẽ prorſus cognitio eis erat. Quando primum in Italiam ex vlteriori Gallia proruperint: eoq; minus Alpium notitiam habuere. De his vero, quæ a recentioribus nonnullis paſsim pro hiſtorijs circumferũtur, quorum nomina modeſtię gratia ſubticemus, Bone Deus, quæ figmenta, quę deliramenta, quæ mera ſomnia? Sanè quę ante Romanorũ incunabula in Gallia Ciſalpina, & Italia poſt primam Gallorũ irruptionem citra Alpeis, eoq; magis regnãtibus citra Apenninum Hetruſcis tanta obliuione obducta ſunt, vt locorum, &

po-

populorum nomina ſunt,interierint. Itaq; eorum geſta prorſus ignorãtur. Lectum eſt ab Hetruſcis hoc in noſtro tractu Vrbeis duodecim cõditas eſſe; Quis harum nomina mihi recenſcebit? Quid? quod & Alpinę gentes, quę à.C.Plinio rerum antiquarum authore diligentiſsimo enumerantur,a nullo quem ego ſciam, certo recognitæ ſunt. Interiere cũ populis, & populorum nomina,paucis exceptis, quorũ vel calamitates, vel virtutes ſcriptorum diligentia æternitati conſecratas ab obliuione vindicauit. In Alpibus ſiquidem quæ verſo ad Italiam pectore Auſtrum ſpectant, Plinius populos enumerãs ab Auguſto Cæſare deuictos,hos ſigillatim recto ordine proprijs nominibus deſcribit: Triumpilinos, Camunos,Vennones,Vennonetes,Hiſarcos,Breunos,Naunes,& Focunates. Triumpilini,qui primi ab ipſo recenſentur, a pleriſq;, & quidem doctiſsimis viris pro Euganeorũ reliquijs habentur,qui iuxta Larium Lacum olim habitarunt. Quorum regio Vallemtellinam, quę & Volturena a Catone dicitur,attingit. Horumq; oppida eſſe præcipua opinantur Grauedona: ſiue Glebedona,Glarea,Suricum, Doncum,& Muſsiũ vnicoq; nomine Triplebem vocãt, hacq; nominis ſimilitudine ducti Triumpilinos dixere. Sed cum Camuni populi a Plinio poſt Triumpilinos recto ordine numerentur, veriſimileq; ſit authorem tã diligentiſsimum prępoſterè populos hos non deſcripſiſſe. Exiſtimarim magis ipſe Triumpilinos eos eſſe, qui Vallem cui Triumpiæ nomen eſt, inhabitant. Quæ quidem Vallis iuxta Plinij deſcriptionem Camunorum Valli proximè inhæret. At Camuni ipſi, haud dubiè Camonicam Vallem vulgo dictam, per quam Ollius amnis ex Sebuno

Vrbes XIII. ab Hetruſcis ĩ Ciſalpina Gallia cõ dictæ.
Plinius.
Triumpilini.
Camuni.
Vẽnones
Vennouetes.
Hiſarci.
Breuni.
Naunes, vel Gaunes.
Facũates
Euganeorũ reliquę
vallis tellina.
Volturẽa
Grauedona.
Glarea.
Suricum.
Doncũ.
Muſſiũ.
Triumpilini.
Triũpia Vallis.
Caminni
Camonica vallis.
Olli⁹ amnis.
Sebunus Lacus.

Lacu labitur, incolunt: Camuli pro Camunis apud Strabonem leguntur. Vennones populi hos ſequuntur, quos Strabo Lib.IIII. Rhetię populos vult eſſe apud venuſtam vallem ſitos. Cuius ſententiæ & ipſe Plinius aſtipulatur, dicens Rhetorũ gentes eas ortum Rheni fluminis tenere. Cuius quidem rei maxima nos ſępe detinuit admiratio, quanam videlicet ratione Plinius Vennones inter Alpinas gentes ad oram Italiæ, è regioneque eoſdem in Septentrionem ad Rhetos ſpectare aſſeruerit. Ex recentioribus ſunt qui exiſtimẽt eos

Hengád. eſſe Vennones, qui hodie Hengadini vocitantur.

Aenus fl. apud quos Aenus fluuius ex Iulijs alpibus ortum

Aeni pós ducens per Curienſem diœceſim Aeni pontẽ, vul-

Iſpruch. gò Iſpruch præterluit. Nobis verò huiuſce rei cauſſa ea eſſe videtur, quam & Plinius non ignorauit Vẽnones, videlicet ipſos olim ad Alpes vſq;

Trident. Tridentinorum latè patuiſſe, meritoq; Plinium eoſdem populos ad Rhetiæ & Italiæ oras collocaſſe: Cum tamen vnus idemque populus omnino

Lepõtij. eſſet. Idem quoq; & de Leopontijs legimus, qui

Heluetij. inter Heluetios, Sedunos, Salaſſos, Inſubres, &

Seduni. Rhetos ſiti vltra, citraque Alpium iuga inter ad-

Salaſſi. Inſubres. iacentes valles habitant. Ad Vennonetes trãſeo;

Vennon. quos affirmare non auſim eos eſſe, qui Ventoni-

Vẽtonini ni primo, mox Vatellini ſunt nuncupati, neq; nos

Vatelini. mouent Catonis, Origines illæ, quæ vt diximus ſuſpectę ſunt latinis auribus. Qui Volturenã vallẽ ipſam appellat, cuius nominis nec Plinius ipſe vſquam meminerit. magis conſentaneum igitur erit exiſtimare Vẽnonetes eoſdem fuiſſe & Volturenos cum eorum regio ab Oriente Vennonibus adhæreat, à meridie Camunos, & Triumpilinos

Hiſarci. habeat. Hiſarci populi Lacum Lucanũ attingunt,

quo-

quorum oppida ſunt Hiſarcum, vel Hiſarſum,vt nunc dicunt, Pſaltrium, & Arciſate, nec eorum ſententia nobis ſatis arridet, qui Meſaucos populos pro Hiſarcis legendos eſſe apud Plinium putant,quorum ſedes hodie Meſochi Vallis ſiue Myſochi nominatur. Breuni paucis ferè mutatis & adiectis literis antiquum quoq; nomen ſeruãtes Bregnij dicuntur inter Leopontios Leuentinos, & Meſochi vallem ſiti. Naunes(vt diximus) apud Plinium leguntur. Hi partem alteram Lucani Lacus ad pontem amnis Triſiæ, & præterea Vallem totam Gaunæ nuncupatã in Vallexitũ vſq; occupant.Nouiſsimi ſunt horũ populorũ Focunates. Qui quonam in Alpiũ latere, aut Vallium angulo habitarint,hactenus quod ipſe ſciam, ignoratur. Non deſunt tamen, qui diligentius alpium intima perſcrutati ſunt, a quibus hi populi collocantur in ea valle, cui Maggiæ nomen eſt iuxta Leopontios. hæ gentes ergo recta ad Alpes ſummas, & ad eã partem quæ ad ortum Rhodani è regione vergunt, ſpectarent. Hæc de populis, quos Inalpinos Plinius appellat, hactenus dicta ſufficiãt; Id aũt a nobis libentiore animo factum eſt; vt intelligas Lector optime, quàm minimã nobis Alpinorũ populorũ cognitionẽ veteres reliquerint.

Pſaltriũ oppid. Arciſate. Meſauci pop. Breuni. Bregnij. Lopõtij. Leuẽtini Gannes. Põs Triſ. Gãne vallis. Fucunates.

Cæterum quia cum Plinio ſemper Ingenui animi eſſe duximus, per quem profecerimus liberè profiteri: viſum eſt hac in parte tribus præcipuè authoribus huius noſtri laboris primas Laudum partes adſcribere. ANDREAE videlicet,ALCIATO, Incomparabilis & candoris,& eruditionis viro, qui primus vetuſtiora nobis hoc in negotio nomina in hãc vſq; diem obſoleta, & incognita in lucem reuocauit. Poſt Alciatũ Gauden-

tio

tio Merulæ, qui felici pollens ingenio, & doctrina ſingulari, Ciſalpinam Galliam omnem longa obliuione ferè ſepultam, viuam reddidit. Tertiæ merito debentur Henrico Glareano, Ioachimo Vadiano, & Aegidio Tſchudio, quos tamẽ domi, quàm foris diligentiores arbitror. Horum exemplo plurimi (vt audio) loca propria perluſtrabunt, & ſingula diligentius contemplabuntur: vt & regionum, & populorum nomina, quomodo interierint, planè nobis fiant cognita.

Et quoniam quandoque bonus (vt inquit ille) dormitat Homerus, & cum non omnia poſſumus omnes, tantoq; magis vni non datũ eſt ſcire omnia, horum nouiſsimus accedo, qui locos ab ijs prætermiſſos, vel intellectos preperam hoc libello colligi ſperans ſcilicet facturum me poſteritati operæ precium cum diligentius hunc ordinem inſpexerit, non tam ab hiſtoricis, quàm a coniecturis veriſimilibus, Lapidum inſcriptionibus, & accolarum obſeruatione deductum. Vſus ſum porrò hac in re exactiſsimo Nicolai Caſtillionei Legum Interpretis, & Ambroſij Calimeri conſilio. Qui in medijs (vt ita dicam) Inſubrum viſceribus nati, & educati, acri eorum ingenij acumine omnia exactiſsimè perluſtrarunt: & ex ruinarũ priſcarum veſtigijs, recentiorumq; nominum interpretatione pleraq; nobis tradiderunt. Poterunt igitur huiuſmodi delitiarũ ſtudioſi, tametſi leuẽ præſtiterimus operã, hiſce noſtris lucubratiunculis ſatis adiuuari. Quando (vt inquit Fabius) continuò in motu omnia videantur, nihilq; dum viuimus, quieſcit. Alia ſiquidem pereunt, & alia quotidie in lucem prodeunt. Forte autem ita auguramur. Continget .n. vt ex recentioriobus politiſsi-

litiſsi-

litiſsimum aliquod ingenium aliqua huius generis antiquariorum certiora in ſtudioſorũ gratiam effodiat, diligentioreque cura ad exemplum noſtrũ, quod ad patriæ noſtrę & dignitatem & antiquitatẽ pertinere videbitur libro ſuo ſit additurus. Laus Deo optimo max. Deiparæq; Virgini.

Bonauentura Caſtillioneus, Ioanni Baptiſtæ Spetiano Cæſareo Senatori, & Primario Iuſtitiæ Præfecto viro Doctiſſimo & Integerrimo. S. D.

OCcelum Oppidum, cuius Occelũ.
Cæſar primo Commentariorum meminit (vt ingenue fatear) ex plurimis vnus aliquando exiſtimaui eſſe, quod Ptolomeus Offellam inter Lepontios Libro Tertio vocat. Mouebar non tam cognatione nominis, quàm Cæſarianis verbis, Qui eo in libro ait: Tres legiones quæ circũ Aquileiam hyemabãt ex Hibernis educit, & qua proximũ iter erat, per Alpeis in vlteriorem Galliam ire contendit. Cum itaq; Cæſar ex Aquileia Carnorum, legiones moueret proximum illi iter nullum eſſe debuerat, vt in Gallias proficiſceretur; quã per Alpeis Lepontias, quæ proximiores Aquileię eſſent q̃ Graiæ Peninæ aut Cottiæ, et.n. ſi iter ipſum recte computetur, veriſimile eſt Cæſarẽ ab Aquileia in Inſubres, inde breuiſsimo traiectu lacus Verbani per Agones Oſcellã & vallem veterẽ, de quib. diximus, ſperato Sẽpronij Mõte,

per

per quem in Sedunos iter eſt,legiones eas in Gal
lias traduxiſſe. Neq; defuere qui noſtrã hanc imo
quàm plurium doctiſsimorũ ſęculi noſtri ſenten-
tiam improbarũt. Qui per alpeis Graias vbi nunc
Tarantaſiæ Metropolis reliquiæ viſuntur, cum le-
gionibus ipſis iter feciſſe volunt.Hoc maxime ar-
gumenti freti, ꝙ Cęſari Alpeis ſuperanti occur-
rerint Caturiges: Garocelli,& Ceutrones, populi
haud dubie huiuſmodi Alpium iuga incolentes,
Qui locis ſuperioribus occupatis exercitum itine
re prohibere conarentur: Cognomentoq; Nomi-
Chiela-- nis oppidi Ocelli ad Chielanum vicum haud lon-
opp. ge ab Auguſta Prętoria Sallaſſorum oculos adie-
cere,quem Ocelum omnino eſſe affirmãt. Ego ve
ro tametſi authoritati tantorum virorum, tũ ma-
ximè eorum,quorum opera, & ſtudio plurima ve
tuſtatũ nomina obſoleta, fęliciter in lucem ſunt
prolata aduerſari nolim: ſed ea tantum cauſa, vt
quæ veritati conſona ſunt, tuear:quid & ipſe no-
uiſsimus de oppido ipſo ſentiam veriſimili conie
ctura rationibusq; in medium afferre conabor.In
primiſq; doctiſsimi Glareani, & diligentiſsimi
Tſchudij Heluetiorum ſententiam ſequor, Qui
Ocelum, cuius Cæſar meminit non inter Lepon-
tios, eoſq; minus apud Salaſſos;ſed iuxta minorẽ
Duria fl. Duriam fluuium in Coctijs alpibus locant: Am-
nis hic a Genebro monte (vulgo dicto) qui Co-
Ours op. ctijs alpibus adſcribitur ortum ducens Ours op-
Oulx. pidulum (vt Itali vocant) attingit; Galli mutata
R.in L.litera non ours,ſed Oulx nuncupant. Di-
ctio ipſa omnino Celtica, haud dubie oculum ſo-
nat, quam vt pleraſq; alias ex Celticis more ſuo
Ebrodu- Latinas Cęſar fecit. Vicus ipſe Ours, vel Oulx,
ni. Venienti in Citeriorem Galliam ex Ebrodunis

vulgo Ambrum, per Brigantios, hodie Brianſon, Brigātij. primus ſe offert: Loci ſitus cum Ocelo Cæſaris conuenit, qui Citerioris prouinciæ extremum oppidum eſſe vult. Quæ quidem ſententia cum Chielano vico Salaſſorū minimè quadrat, pleraque etenim poſt Chielanum ad Alpeis vſq; Graias Oppida & municipia & quidem antiquiſsima numerantur, vt meritò extremū Citerioris prouinciæ oppidum iuxta Cæſaris ſententiam exiſti mari recte non poſsit. Poſt Oulx ſeu Ourx Amnis ipſe Durias minor Scingomagum vicum ambit Scingomagus vicus. (vulgo vt nobis videtur) Seiuſianā, vel Suſanam; Indeque Seguſium vrbem alluens ortum verſus Seguſiū. apud Auguſtam Taurinorū paulò poſt in Padum Auguſta. dilabitur. Oppidi igitur nomenclatura quæ ma- Taurin. gis ad Ocelum, de quo Cæſar, quam ad Chielanum alludit, & quod locus hic extremus ſit Citerioris Prouinciæ; Tum, quod Cæſar inde ideſt ab Ocelo, in fines Vocuntiorum vlterioris Galliæ peruenerit; hæc facilè arguunt. V. ipſas legiones per huiuſmodi alpes, non autem per Graias a Cęſare traiectas. Vocuntios Ptolomęus inter Iſaram Vocūtij. & Rhodanum Allobrogibus vicinos ad orientem Raymundus. deſcribit. Raymondus Marlianus Doctus idem Marlian. & diligentiſsimus, vbi nunc Vaſatium Delphina- Vaſa-ūi tus oppidum ſitum eſt, Vocuntios locat. Inter oppid. familiares Ciceronis Epiſtolas illa Planci quæ incipit Antonius Idibus maijs ad forum Iulij cum Forū vocuntiorū primis copijs venit, Vocontiorum meminit: in ea Ciuero. dem epiſtola legitur. Ventidius ſpatio bidui ab- oppid. eſt ab eo. Item: Lepidus ad forum Vocuntij: qui Iſara fl. locus a foro Iulij IIII. & XX. millia paſſus abeſt. Cum verò Plancus dum hæc ſcriberet alio in loco teſtetur ſe in Ciuerone oppido Allobrogum vltra

Iſaram

Iſaram conceſſiſſe, proculdubio hodie Chiamueri, facile colligi poteſt forum Vocuntiorum, in quo Lepidus conſederat inter Ciueronem & Forũ iulij Narbonẽſis Prouintiæ, vulgo Frigiũ conſtitutum fuiſſe: a quo ſi Planco teſte forum Vocuntiorum. XXIIII. millibus paſſuum abeſt, abſurdum omnino Cæſari fuiſſet per alpes Graias Legiones traduxiſſe, & ab eis in meridiem, fines Vocontiorum attingere, qui per Ceutrones breuiori admodum itinere ad arctum, in Sebuſianos, ad quos iter dirigebat, peruenire valuiſſet. Vocuntij igitur vt dictum eſt, Ptolomæo teſte, quod & Cæſari innuere videtur: inter Iſaram & Druentiam flumina quæ in Rhodanum exonerant locati olim fuerunt. Et qui per alpes Graias, ideſt per Tarentaſiam in vlteriorem Galliam proficiſcuntur, Iſaræ fluenta vix attingunt: nemo ideo luculentius clariuſque Cæſare tranſitũ ipſum deſcribere poteſt: Qui inde a Vocuntiorum finibus mouens in Allobroges peruenit, & ab Allobrogibus in Sebuſianos populos, vltra Rhodanum ſupra Lugdunum, Lacum Lemanum ad ortum pertingentes, vulgo, Pays de Bourg in Breſſa, nuncupatos, a quibus (vt exiſtimo) Sabaudiæ Principes, quòd populis ipſis primò imperitauerint, nó aũt a vadis Sabatijs: aut à Salutienſibus (vt nonnulli volunt) nomen ſortitos, facile crediderim: Non opportuiſſet inquã Cæſari in Vocuntiorum fines perueniſſe. Indeq; per Allobroges: vt in Sebuſianos proficiſceretur, ſi (vt doctioribus noſtris placet) eius tranſitus per Ocelum oppidum, ideſt Chielanũ, & per alpes Graias in vlteriorem Galliam fuiſſet: Breuiori etenim itinere, vt pote bidui tantum ſpacio a Graijs alpibus Cæſar diſcedens,

Chiamu. For. Iulij Frigiu vulgo.

Sebuſiã pop.

Iſara fl. Druentia flumina.

Sabaud. Vada ſabaudia.

ſcedens, in Sebuſianos inter conficere potuiſſet, abſque eo quòd Allobroges: eoque minus Vocuntiorum fines attigiſſet. Perinde ſiquidem Cæſar feciſſet, ac ſi quiſpiam a Mediolano Auguſtam Prætoriam petiturus Dhertonam primo, mox Statilienſium fines ingreſſus: Albam Liguſticam & Auguſtam Taurinorum adiret. Vale vir doctiſsime.

FINIS.

W

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE